Parengė Visagino ,,Atgimimo“ gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Jolanta Deksnienė

I. Asmenuojamosios veiksmažodžių formos ir jų vartojimas

Pastaba: priemonė rengta 11/III g klasių kursui, tačiau dabar tinka ir 10/II g klasėms kalbos vartojimui pakartoti.

Baigę pagrindinės mokyklos kursą, mokiniai turi būti sukaupę tam tikrus kalbos vartojimo įgūdžius (pavartoti tinkamą vardažodžio formą, tinkamai pavartoti asmenuojamąsias veiksmažodžio formas, įrašyti praleistas raides ir t.t.), todėl 11 klasės kursas pradedamas nuo asmenuojamųjų veiksmažodžių formų kartojimo, t.y. pasiruošimo rusakalbiams sunkiausiai kalbos vartojimo sričiai – neasmenuojamųjų veiksmažodžio formų vartojimui.

Šioje klasėje veiksmažodžių kaitymui skiriamas tik nedidelis dėmesys, t.y. kartojama, kas išmokta 10 kl., prisimenami svarbiausi dalykai: asmenys, laikai, nuosakos, asmenų galūnės, sangrąžinių veiksmažodžių asmenavimas. Didesnis dėmesys skiriamas veiksmažodžių grupėms, besiskiriančioms pagal savo sandarą ir šaknies kaitą.

Pakartoti asmenuojamųjų veiksmažodžių formoms moksleiviams pateikiamos įvairios lentelės:

Priesaginiai veiksmažodžiai

I asmenuotė	***II asmenuotė***	***III asmenuotė***
- uoti, -uoja, -avo		
-auti, -auja, -avo		
-inti, -ina, -ino		
-enti, -ena, -eno		
-ėti, -a, -ėjo	-ėti, -i, -ėjo	
-ėti, -ėja, -ėjo	-elėti, -i(elėja), -elėjo	
-inėti, -inėja, -inėjo	-erėti, -i(erėja), -erėjo	
-yti, -ija, -ijo		-yti, -o, -ė
-oti, -oja, -ojo		-oti, -o, -ojo
Bet: giedoti, -a, -ojo		
miegoti, -a, -ojo		
raudoti, -a, -ojo		***Įsidėmėti***: privalėti, -o, -ėjo

Veiksmažodžiai

Pirminiai		***Mišrieji***	***Priesaginiai***
bėgti	be intarpų ir	**-oti, -a, -ojo**	**-uoti, -uoja, -avo**
nešti	formantų	giedoti	boluoti
pykti	su įvairiais	raudoti	**-oti, -oja, -ojo**
sprukti	intarpais ir	miegoti	atsilapoti
liesti	formantais	**-oti, -o, -ojo**	**-auti, -auja, -avo**
		ieškoti	gudrauti
I asmenuotė		telkšoti	**-yti, -ija, -ijo**
		pūpsoti	giedrytis
		bijoti	**-inti, -ina, -inė**
		stūksoti	alinti
		-ėti, -i, -ėjo	**-enti, -ena, -eno**
		gulėti	skardenti
		kriuksėti	**-elėti, -elėja, -elėjo**
		barškėti	salstelėti
		-ėti, -(i)a, -ėjo	**-inėti, -inėja, -inėjo**
		kvepėti	šniukštinėti
		reikėti	**-ėti, -ėja, -ėjo**
		kalbėti	akėti
		kentėti	
		dulkėti	I asmenuotė
		žibėti	
		-yti, -o, -ė	
		girdyti	
		laistyti	
		skabyti	
		rašyti	
		tirpdyti	
		ganyti I, II, III asm.	

Nepriesaginiai

Taisyklingieji	***Netaisyklingieji***
tarti, -ia, -ė	I. Ilgųjų, trumpųjų balsių rašyba
barti, -ia, -ė	II. Kitokia balsių kaita
arti, -ia, -ė	III. Nosinių balsių rašyba
diegti, -ia, -ė	
karšti, -ia, -ė	
baigti, -ia, -ė	
puošti, -ia, -ė	
keikti, -ia, -ė	

skalbti, -ia, -ė	
dengti, -ia, -ė	
tempti, -ia, -ė	
švilpti, -ia, -ė	
murkti, -ia, -ė	
kurkti, -ia, -ė	
siurbti, -ia, -ė	
dengti, -a, -ė	
nešti, -a, -ė	
vežti, -a, -ė	
kepti, -a, -ė	
augti, -a, -o	

I. Ilgųjų ir trumpųjų i, u rašyba

1. y – y – i

gyti, gyja, gijo
lyti, lyja, lijo
ryti, ryja, rijo
syti, syja, sijo
šlyti, šlyja, šlijo
vyti, veja, vijo

Primenu: būti-bus
lyti-lis

2. ū – ū – u

būti, būna, buvo
griūti, griūna, griuvo
kliūti, kliūna, kliuvo
nuščiūti, nuščiūva, nuščiuvo
pūti, pūna, puvo
srūti, srūva, sruvo
žūti, žūna, žuvo
Bet: džiūti, džiūna, džiūvo
Siūti, siuva, siuvo

3. i – y – i

birti, byra, biro
dilti, dyla, dilo
gižti, gyžta, gižo
įgristi, įgrysta, įgriso
irti, yra, iro
kilti, kyla, kilo
nirti, nyra, niro
skilti, skyla, skilo
svilti, svyla, svilo
svirti, svyra, sviro
šilti, šyla, šilo
tilti, tyla, tilo
žilti, žyla, žilo
žirti, žyra, žiro

4. u – ū – u

bjurti, bjūra, bjuro
dusti, dūsta, duso
dužti, dūžta, dužo
(su)gniužti, gniūžta, gniužo
kiurti, kiūra, kiuro
kiužti, kiūžta, kiužo
(pa)klusti, klūsta, kluso
prusti, prūsta, pruso
spurti, spūra, spuro
sužiurti, sužiūra, sužiuro
triušti, triūšta, triušo

5. i – i – y

dirti, diria, dyrė
ginti, gina, gynė

6. u – u – ū

burti, buria, būrė
dumti, dumia, dūmė

girti, giria, gyrė
irtis, iriasi, yrėsi
nuvilti, nuvilia, nuvylė
pilti, pila, pylė
pinti, pina, pynė
skinti, skina, skynė
skirti, skiria, skyrė
spirti, spiria, spyrė
trinti, trina, trynė
viltis,viliasi,vylėsi

7. ū – u – ū

pūsti, pučia, pūtė
tūpti, tupia, tūpė

durti, duria, dūrė
grumtis, grumiasi, grūmėsi
kulti, kulia, kūlė
kurti, kuria, kūrė

II. Įvairi šaknies balsių kaita

1. i – in(im) – i

atvipti, atvimpa, atvipo
dribti, drimba, dribo
įnikti, įninka, įniko
kibti, kimba, kibo
kisti, kinta, kito
krikti, krinka, kriko
kristi, krinta, krito
lipti, limpa, lipo
misti, minta, mito
pakvipti, pakvimpa, pakvipo
pigti, pinga, pigo
plikti, plinka, pliko
plisti, plinta, plito
snigti, sninga, snigo
stipti, stimpa, stipo
strigti, stringa, strigo
šipti, šimpa, šipo
švisti, švinta, švito
tikti, tinka, tiko
žibti,žimba,žibo

2. u – un(um) – u

blukti, blunka, bluko
busti, bunda, budo
čiupti, čiumpa, čiupo
justi, junta, juto
klupti, klumpa, klupo
kniubti, kniumba, kniubo
siusti, siunta, siuto
sprukti, sprunka, spruko
trukti, trunka, truko
žlugti, žlunga, žlugo
įgusti, įgunda, įgudo
prapliupti, prapliumpa, prapliupo
šusti, šunta, šuto
įrusti, įrunda, įrudo
bukti,bunka,buko

3. –, n(m), –

akti, anka, ako
sekti, senka, seko
šlapti, šlampa, šlapo
suglebti, suglemba, suglebo
tapti, tampa, tapo
nukakti, nukanka, nukako
gesti, genda, gedo

prasmegti, prasmenga, prasmego

4. –, st, –

Čia kartosis ir veiksmažodžiai iš i - y , u – ū rašybos, todėl mokiniai dar geriau juos įtvirtins:

Krypti, krypsta, krypo	alpti, alpsta, alpo	tinti, tinsta, tino
Lysti, lysta, lyso	įgristi, įgrysta, įgriso	linkti,linksta,linko
Pykti, pyksta, pyko	gimti, gimsta, gimė	gelsti, gelsta, gelto
Pabūgti, pabūgsta, pabūgo	dygti, dygsta, dygo	paklusti, paklūsta, pakluso
Šėlti, šėlsta, šėlo	rūgti, rūgsta, rūgo	vykti, vyksta, vyko
Prusti, prūsta, pruso	pasiilgti, apsiilgsta, pasiilgo	rūkti, rūksta, rūko
Trūkti, trūksta, trūko	dusti, dūsta, duso	

Kai kuriose veiksmažodžių formose formantas asimiliuojasi:

aušti, (auš-st-a) > aušta, aušo
sumišti, (sumyš-st-a) > sumyšta, sumišo
plyšti, (plyš-st-a > plyšta, plyšo
triušti, triūšta, triušo
sutviksti, sutviska, sutvisko
atlyžti, (altyž-st-a) > atlyžta, atlyžo
pasiryžti, pasiryžta, pasiryžo
lūžti, lūžta, lūžo
(į)tūžti, tūžta, tūžo
gižti, gyžta, gižo
tižti, tyžta, tižo
dužti, dūžta, dužo
(su)gniužti, gniūžta, gniužo
kiužti, kiūžta, kiužo
irzti, (irz-st-a) > irzta, irzo

Turbūt sunkiausiai mokiniai įsidėmi tas veiksmažodžių grupes, kurių bendratis baigiasi –sti , o paskui įvairiai keičiasi ,todėl šioms grupėms skiriu daug dėmesio:
5. – sti, –sta, -do(-to)

pragysti, pragysta, pragydo	susigėsti, susigėsta, susigėdo
apsnūsti, apsnūsta, apsnūdo	slysti, slysta, slydo
pražysti, pražysta, pražydo	nuliūsti, nuliūsta, nuliūdo
nuvysti, nuvysta, nuvyto	plūsti, plūsta, plūdo
suklysti, suklysta, suklydo	pakirsti, pakirsta, pakirdo
kaisti, kaista, kaito	suskirsti, suskirsta, suskirdo
rausti, rausta, raudo	pajuosti, pajuosta, pajuodo
išgirsti,išgirsta,išgirdo	apkursti,apkursta,apkurto
įskausti,įskausta,įskaudo	skursti,skursta,skurdo

6. -sti, -džia, -dė(-do)

leisti, leidžia, leido
austi, audžia, audė
skleisti, skleidžia, skleidė
geisti, geidžia, geidė
glausti, glaudžia, glaudė
skriausti, skriaudžia, skriaudė
suskliausti, suskliaudžia, suskliaudė
spausti, spaudžia, spaudė
mausti,maudžia,maudė
sviesti,sviedžia,sviedė
skrosti,skrodžia,skrodė

-sti, -čia, -tė

riesti, riečia, rietė
spiesti, spiečia, spietė
liesti, liečia, lietė
drumsti, drumsčia, drumstė
prunkšti, prunkščia, prunkštė
keisti, keičia, keitė
siausti, siaučia, siautė
kuistis, kuičiasi, kuitėsi

7. -st, -t, -t

mesti, meta, metė
risti, rita, rito
skusti, skuta, skuto

-st, -d, -d

sėsti, sėda, sėdo
grūsti, grūda, grūdo
ėsti, ėda, ėdė
vesti,veda,vedė
besti,beda,bedė

8. – kš – kš – šk (kšti, kšta, ško)

(prieš priebalsius – kš, ks, gz, gž)

blykšti, blykšta, blyško
trykšti, trykšta, tryško
trokšti, trokšta, troško
brėkšti, brėkšta, brėško
(p)bliūkšti, bliūkšta, bliūško

- kš – šk – šk (kšti, škia, škė)

(prieš balsius – šk, sk, zg, žg)

trėkšti, treškia, trėškė
rėkšti, reškia, rėškė
reikšti, reiškia, reiškė
tikšti, tyška, tiško
blokšti, bloškia, bloškė

9. – ks – sk – sk (ksti, ska, sko)

driksti, dryska, drisko
plieksti, plieskia, plieskė
tvieksti, tvieskia, tvieskė
tvoksti, tvoskia, tvoskė
tviksti, tviska, tvisko
drėksti, dreskia, drėskė

9. gž – žg – žgė

džergžti, **džeržgia**, džeržgė
gergžti, **geržgia, geržgė**

10.gz – zg – zg

megzti, mezga, mezgė
regzti, rezga, rezgė
brigzti, brizga, brizgo
urgzti,urzgia,urzgė

burgzti,burzgia,burzgė

Balsių kaita šaknyje

11. ė – e – ė

krėsti, krečia, krėtė
rėkšti, reškia, rėškė
skėsti,skečia, skėtė
trėkšti, treškia, trėškė
(į)kvėpti, kvepia, kvėpė
Drėksti, dreskia, drėskė

12. e – e – ė

berti, beria, bėrė
gelti, gelia, gėlė
gerti, geria, gėrė
kelti, kelia, kėlė
lemti, lemia, lėmė
nerti, neria, nėrė
perti, peria, pėrė
semti, semia, sėmė
skelti, skelia, skėlė
šerti, šeria, šėrė
tremti, tremia, trėmė
tverti, tveria, tvėrė
velti, velia, vėlė
vemti, vemia, vėmė
verti, veria, vėrė
želti, želia, žėlė
žerti, žeria, žėrė

13. i – e – i

kirpti, kerpa, kirpo
(į)minti, mena, minė
pirkti, perka, pirko
rinkti, renka, rinko
sirgti, serga, sirgo
skristi, skrenda, skrido
tilpti, telpa, tilpo
vilkti, velka, vilko
virti, verda, virė
kimšti, kemša, kimšo
ginti, gena, ginė
slinkti,slenka,slinko
kirsti,kerta,kirto

J(n) atsiradimas šaknyje:

14. - , j(n), -

džiauti, džiauna, džiovė
krauti, krauna, krovė
griauti, griauna, griovė
pjauti, pjauna, pjovė
pasikliauti, pasikliauja, pasikliovė
liautis, liaujasi, liovėsi
spjauti, spjauna, spjovė
brauris,braunasi, brovėsi

-, j, j

loti, loja, lojo
joti, joja, jojo
uiti, uja, ujo
groti, groja, grojo
žioti, žioja, žiojo
guiti, guja, gujo
sėti, sėja, sėjo
lieti, lieja, liejo

rietis, riejasi, riejosi

autis, aunasi avėsi
būti, yra, buvo
dėti, deda, dėjo
duoti, duoda, davė
eiti, eina, ėjo
gauti, gauna, gavo
imti, ima, ėmė
likti, lieka, liko
mirti, miršta, mirė
pulti, puola, puolė
šluoti, šluoja, šlavė
virti, verda, virė

III. Nosinės balsės veiksmažodžių šaknyse

ą – an

kąsti, kanda, kando
galąsti, galanda, galando
išsigąsti, išsigąsta, išsigando

ę – en

spręsti, sprendžia, sprendė
bręsti, bręsta, brendo
skęsti, skęsta, skendo
kęsti, kenčia, kentė
ręsti, renčia, rentė
sklęsti, sklendžia, sklendė
spęsti, spendžia, spendė
švęsti, švenčia, šventė

į – in

lįsti, lenda, lindo
pažinti, pažįsta, pažino
grįsti, grindžia, grindė
žįsti, žinda, žindo
įspisti, įspįsta, įspindo

ų – un

siųsti, siunčia, siuntė
skųsti, skundžia, skundė

ą – ę – į

grąžinti, grąžina, grąžino
rąžytis, rąžosi, rąžėsi
tęsti, tęsia, tęsė
tręšti, tręšia, tręšė
ręžtis, ręžiasi, ręžėsi
tįsti, tįsta, tįso
tįsoti, tįso, tįsojo (būti nusitęsusiam)
grįžti, grįžta, grįžo
drįsti, drįsta, drįso

(atsi) (nusi)gręžti
mąstyti, mąsto, mąstė

a – ą – a / e – ę – e

balti bąla, balo
gesti, gęsta, geso
gležti, glęžta, gležo
gverti, gvęra, gvero
kerti, kęra, kero
kežti, kęžta, kežo
klerti, klęra, klero
krešti, kręšta, krešo
mažti, mąžta, mažo
nukarti, nukąra, nukaro
salti, sąla, salo
skarti, skąra, skaro
šalti, šąla, šalo
šašti, šąšta, šašo
težti, tęžta, težo
trešti, tręšta, trešo
žabalti, žabąla, žabalo

Įsidėmėti: įgristi grasinti
draskyti grėsti
drėksti lysti
gražinti
tysoti
tesėti
gesti
skusti
siusti

Tranzityviniai, intranzityviniai veiksmažodžiai

Tranzityviniai – veiksmažodžiai, žymintys veiksmą, nukreiptą į tam tikrą objektą:
arti (ką?),
krauti (ką?),
kelti (ką?),

Intranzityviniai – veiksmažodžiai, žymintys veiksmą, vykstantį tartum subjekto viduje, todėl jie nėra reikalingi kokių nors linksnių:
baubti,
kyboti,
miegoti,
vaikščioti.

Yra veiksmažodžių, galinčių būti ir tranzityviniais ir intranzityviniais:
Mama kepa <u>duoną</u> (tranz.)
Duona <u>kepa</u> (intr.)
Ji <u>kepina</u> riešutus (tranz.)

Saulė kepina (intr.)

Didžiąją lietuvių kalbos veiksmažodžių dalį sudaro tranzityvumo ir intranzityvumo pagrindu susijusios poros:

1) pirminių veiksmažodžių poros:
   versti – virsti
   žerti – žirti
   lenkti linkti
2) pirminių veiksmažodžių ir išvestinių su - (d)-inti, -(d)yti:
   augti – auginti
   blukti – blukinti
   smilkti – smilkyti
   dygti – daiginti
   gesti – gadinti
   pykti – pykdyti
   vykti – vykdyti
   kalti – kaldinti (pas kalvį)
3) išvestinių su skirtingomis priesagomis:
   gražėti – gražinti
   statyti – statydinti
4) nesangrąžinių ir sangrąžinių:
   rengti – rengtis.

Dėmesys į šiuos veiksmažodžius kreipiamas dėl to, kad mūsų vadovėliai dažnai nepastebi šių veiksmažodžių skirtumo, nepastebi jų tranzityvumo ar intranzityvumo. Tai ypač aktualu atliekant žodyno vartojimo pratimus, kur mokiniai turi pasirinkti tinkamą žodį, pavyzdžiui:

apibyrėjusiomis / apibertomis lubomis; pasklisdavo / paskleisdavo kvapas;

žemė užmigdavo / užmigdydavo; skurdo / skurdino žolė; virkavo / virkdė armoniką.

Mokinių įgūdis skirti šiuos veiksmažodžius ar bent atkreipti dėmesį į kai kuriuos sinonimus padės jiems ir atliekant neasmenuojamųjų veiksmažodžių formų pratimus.

Neasmenuojamosios veiksmažodžių formos ir jų vartojimas

Šioms veiksmažodžių formoms skiriu pakankamai daug laiko, kadangi tai sudėtingiausia lietuvių kalbos gramatikos dalis, reikalaujanti nuoseklumo, tikslumo, sistemingumo, lietuvių kalbos ir gimtosios kalbos panašumų ir skirtumų suvokimo. Šių veiksmažodžių formų sandara, kaitymas nekelia didelių problemų, o štai vartojimas – mokinių suvokiamas sunkiai. Daugelis konstrukcijų su šiomis veiksmažodžių formomis neturi atitikmenų jų gimtojoje kalboje, be to, kai kurios iš jų dabartinėje šnekamojoje kalboje pasitaiko retai, o valstybinio egzamino reikalavimuose esti (pvz.: Pamačiau tėvą pareinant, jis buvo beeinąs, ji sakė važiuosianti ir t.t.).

Neasmenuojamųjų veiksmažodžių formas nagrinėju ir aiškinu sintaksiškai, t.y. iš karto sieju su vartojimu.

Kadangi pagrindinės mokyklos kursas mokinius jau supažindina su neasmenuojamųjų veiksmažodžių formomis, kai kuriais jų vartojimo atvejais, tai 11-oje klasėje iš pradžių tik primenu, kad yra 3 neasmenuojamųjų veiksmažodžių formos.

Dalyvis - neasmenuojama veiksmažodžio forma, turinti būdvardžio ypatybių (причастие).

Pusdalyvis - neasmenuojama veiksmažodžio forma, turinti būdvardžio ir prieveiksmio ypatybių. (полупричастие). Ši veiksmažodžio forma neturi atitikmens nė vienojo slavų kalboje.

Padalyvis - neasmenuojama veiksmažodžio forma, turinti prieveiksmio ypatybių (деепричастие)

Atkreipiu dėmesį į tai, kad reta konstrukcija su šiomis veiksmažodžio formomis gali turėti atitikmenų rusų kalboje. Todėl mokiniai turi išmokti visas lietuvių kalboje esančias konstrukcijas, suvokti jų vartojimo ypatumus.

Galima priminti mokiniams šių formų darybą, kaitymą, nors įvairių lentelių yra daugelio vadovėlių žinynuose, A.Lesauskienės knygoje “Veiksmažodis”. Aš mokiniams pateikiu tokias kompaktiškas lenteles:

Dalyvis

Laikai	Veikiamasis				
	Vyr.g			Mot.g	
	Vns.		Dgs.	Vns.	Dgs.
Es.l	Kel(ia) ein(a) raš(o)	-(i)ąs, -antis	-ą, -antys	-(i)anti	-(i)ančios
	tur(i)	-įs, -intis	-į, -intys	-inti	-inčios
Būt.k.l	išėj(o)	-ęs	-ę	-(i)usi	-(i)usios (pamatyti-pamačiusi)
Būt.d.l.	Kalbėdav(o)	-ęs	-ę	-us	-usios
Būs.l	eisi mylėsi	-ąs, -antis	-ą, -antys	-anti	-ančios

Laikai	Neveikiamasis				
	Vyr.g			Mot.g	
	Vns.		Dgs.	Vns.	Dgs.
Es.l	myli rašo	-mas	-mi	-ma	-mos
Būt.k.l	parašy(ti)	-tas	-ti	-ta (tik bev.g. – ta(si)	-tos
Būt.d.l.	_____	_____	_____	_____	_____
Būs.l	bū(si)	-mas	-mi	-ma	-mos

- Primenu,kad jei dalyvis daromas iš sangrąžinio veiksmažodžio, tai galima žodžio gale pridėti (si) ,(is), (s) , tik jei daromas es.l. veik.r. dalyvis, tuomet pridedam priešdėlį be- ir sangr.dalelę (besikalbantis,besižvalgančios)

Primenu, kad dalyvis linksniuojamas kaip būdvardis, atkreipiu dėmesį į tai, kad es.l dalyviai su **–ąs** linksniuojami kaip su **–antis :**

V. einąs, einantis
K. einančio

Būt.k.l. dalyvis nuo kilmininko gauna priesagą –usi:
V. pavargęs
K. pavargusio

Padalyvis

Laikai		
Es.l	ein(a) skait(o)	-ant(is)
	myl(i)	-int(is)
Būt.k.l	pavarg(o) pamat(ė) (pamat**yti** – pamačius)	-(i)us(is)
Būt.d.l.	kalbėdav(o)	-us(is)
Būs.l	eisi	-ant(is)

- (is) – jei padalyvis padarytas iš sangrąžinio veiksmažodžio

Pusdalyvis

Vyr.g.		Mot.g.	
Vns.	Dgs.	Vns.	Dgs.
rašy(ti) – damas(is)	-dami(esi)	-dama(si)	-damos(i)

- (is) (i) – jei pusdalyvis padarytas iš sangrąžinio veiksmažodžio

Vėliau supažindinu moksleivius su sintaksinėmis neasmenuojamųjų veiksmažodžių funkcijomis, atkreipiu dėmesį į panašumus ir skirtumus.

Nuoseklų darbą pradedu nuo tos temos, kuri moksleiviams yra lengviausia, nes jie gali remtis savo gimtąja kalba. Dažniausiai šios konstrukcijos lietuvių ir rusų kalbose yra analogiškos. Tai – dalyvinis pažyminys.

Dalyvinis pažyminys

Šį dalyvinį pažyminį tekste nesunku atpažinti, tereikia suvokti sakinį, pastebėti suskliausto žodžio požymio reikšmę, iškelti klausimą – koks? kokia?:

Jis kalba (drebėti) balsu.

Lukošiūnas atstūmė vyrus, (sėdėti) šalia.

Stengiuosi pateikti mokiniams tokius sakinius, kurie demonstruotų tam tikrus signalus, padedančius atpažinti dalyvinį pažyminį, sakykim, pirmame sakinyje – po suskliaustojo žodžio eina daiktavardis, antrajame – po daiktavardžio yra kablelis, vadinasi, tai yra išplėstinis pažyminys, kaip ir rusų kalboje. Paprastai mokiniai nesunkiai tai suvokia, bet pradėjus atlikinėti užduotis, kuriose yra sudėtingų sakinių, kupinų įvairių konstrukcijų, dažnai klysta pasirinkdami dalyvio rūšį, laiką. Todėl šiek tiek susiaurinu dalyvio lentelę ir paaiškinu, kad dalyviniu pažyminiu dažniausiai būna esamojo ir būtojo laiko dalyviai. Ir nupiešiu tokią mokinių mąstymo grandininę schemą:

(gausti) miškas		(atmesti) prašymas	
Veiksmas kyla iš to paties veikėjo		Veiksmas kyla ne iš to paties veikėjo	
Veikiamosios r. dalyv.		Neveikiamosios r. dalyv.	
Eigos veikslo veiksmaž. (be priešdėlio, reiškia nebaigtą veiksmą)	Įvykio veikslo veiksmaž. (su priešdėliu, reiškia baigtą veiksmą)	Eigos veikslo veiksmaž.	Įvykio veikslo veiksmaž.
Es.l. dal.	Būt.k.l. dal.	Es.l	Būt.l
-(ąs), -antis, -anti	- ęs, -usi	-mas, -ma	-tas, -ta
- antys, -ančios	- ę, -usios	- mi, -mas	-ti, -tos

Atliekame įvairius, iš pradžių nesudėtingus pratimus, neturinčius eigos ir įvykio veikslo veiksmažodžių vartojimo niuansų.

Pratimai su veikiamosios rūšies dalyviais

1. Grėtė dar kartą žvelgia pro langą į (putoti) marias. 2. Pasek pasaką apie dvylika brolių, juodvarniais (lakstyti). 3. (Bėgti) vandenyje gerai plaukyti. 4. Jūs patys matote, jog man reikia (išmanyti) ūkininko. 5. Karalius ieškojo gyvojo ir (gydyti) vandens. 6. Gražiai (susišukuoti) merginos paežerėje plovė kojas. 7. Nebuvo karšta, bet (įkaisti) oras palei žemę jau sruveno į viršų skaidriomis bangelėmis. 8. Kruša yra (sušalti) sniegas, apvalainas

kaip žirniai. 9. Kai po pusvalandžio iš po debesėlio (išlįsti) mėnulis apšvietė žemę, tylu ir ramu buvo (nurimti) vandens plote.

Šie 10 veik. dalyvių puikiai iliustruoja dešiniąją schemos pusę, mokiniai mokosi atpažinti dalyvių laiką, prisimena dalyvio darybą (naudodamiesi lentele) ir linksniavimą.

Pratimai su neveikiamosios rūšies dalyviais

1. Dėdės pasienyje giliau stovėjo lova su labai retai (mainyti) paklode. 2. Iš kur skerdžius galėjo žinoti, kad tikrai teks Elenos vaikams mūsų (krauti) turtas? 3. Malūnininkas suskaldė žmonių (garbinti) akmenį. 4. Žmonės su baime žiūrėjo į audros (laužyti) malūną. 5. Į Rambyne (švęsti) Jonines suvažiuodavo žmonių iš Tilžės, Ragainės, Klaipėdos ir kitų Mažosios Lietuvos vietų. 6. Vėjas (paskleisti) linus sudraikė. 7. Po galva ji daugiau nieko neturi kaip tiktai (nugulėti) ranką. 8. Visą audeklą iščiupinėjau ir neradau tavo (įkišti) adatos. 9. Su prakaitu (uždirbti) duona skanesnė. 10. (Pervežti) rašytojo palaikus palaidojo gimtajame sodžiuje.

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad ne visada veiksmažodžio priešdėlio buvimas ar nebuvimas rodo baigtą ar nebaigtą veiksmą (įvykio ar eigos veikslo veiksmaž.). Šiai temai taip pat skiriu 1 ar 2 pamokas, kad mokiniai būtų akylesni, atlikdami tokias užduotis.

Įsidėmėti:

1. Eigos veikslo veiksmaž. - tai *несовершенный вид*
   Įvykio veikslo veiksmaž. – tai *совершенный вид*

Dažniausiai šias poras sudaro nepriešdėliniai ir priešdėliniai veiksmažodžiai:

Arti – suarti	пахать - вспахать
Laukti – sulaukti	ждать - дождать
Traukti – ištraukti	тащить - вытащить
Mėtyti – išmėtyti	бросать - разбросать
Sūpuoti – pasūpuoti	качать - покачать
Imti – atimti	брать - отнять

2. Atkreipiu dėmesį į tai, kad veiksmažodžiai, turintys priešdėlius ne-, tebe-, nesuteikia veiksmažodžiui baigtumo požymio, todėl dalyvis bus es.l.:

a) (Neprižiūrėti) gėlės skursta ir nyksta. Neprižiūrimos gėlės skursta ir nyksta.
b) Stebėjome jau kelias valandas (tebevykti) debatus. Stebėjome jau kelias valandas tebevykstančius debatus.
c) (Nearti) laukai akis bado. Neariami laukai akis bado.
d) (Nešerti) arkliai ir kieme suklups. Nešeriami arkliai ir kieme suklups.

3. Kartais priešdėliniai veiksmažodžiai turi apibendrintą reikšmę, reiškia nuolatos pasikartojantį veiksmą, tada iš jų padaryti dalyviai irgi bus es.l.:

e) Visų (pajuokti), (pravardžiuoti) mergaitė bijojo ir nosį iš namų iškišti. Visų pajuokiama, pravardžiuojama mergaitė bijojo ir nosį iš namų iškišti.
f) Jų akyse buvo nebe skausmas, o (neapsakyti) išgąstis. Jų akyse buvo nebe skausmas, o neapsakomas išgąstis.

g) Nebuvo kur pasislėpti nuo (neapkęsti) kaitros. Nebuvo kur pasislėpti nuo neapkenčiamos kaitros.
h) Pasileidžiu senu, gerai man (pažinti) keliu. Pasileidžiu senu, gerai man pažįstamu keliu.
i) Kiekvieną savaitę (nušienauti) veja džiugino akį. Kiekvieną savaitę nušienaujama veja džiugino akį.

4. Daugelis veiksmažodžių, neturinčių priešdėlio, gali turėti baigtumo požymių, todėl iš jo padaryti dalyviai bus būt.l.

a) Ji atnešė jau (baigti) darbą. Ji atnešė jau baigtą darbą.
b) (Laimėti) prizas jo nedžiugino. Laimėtas prizas jo nedžiugino.
c) Važiavome akmenimis (grįsti) keliu. Važiavome akmenimis grįstu keliu.
d) Jis ir vėl grįžo prie šimtą kartų (girdėti) istorijos. Jis ir vėl grįžo prie šimtą kartų girdėtos istorijos.
e) Jo (sėti) vasarojus buvo menkas, retutis. Jo sėtas vasarojus buvo menkas, retutis.

Dažniausiai pasitaikantys nepriešdėliniai įvykio veikslo veiksmažodžiai:

Laimėti	gimti	vesti
Mirti	baigti	virsti
Rasti	grįžti	žūti
Gauti	likti	
Duoti	trūkti	

Taigi iš jų gali būti daromi ir būt.k.l. veikiamieji bei būt.l. neveikiamieji dalyviai.

Ypatingesni dalyvinio pažyminio vartojimo atvejai

I. Stipresnius (A lygiu besimokančius mokinius) galima supažindinti ir su pažyminiais, išreikštais būs.l. dalyviais, nors jie nėra dažni lietuvių kalboje:

1. Laumės pradėjo lemti (gimti) kūdikiui ateities gyvenimą. Laumės pradėjo lemti gimsiančiam kūdikiui ateities gyvenimą.

2. Tai buvo jų (būti) žentas. Tai buvo jų būsimas žentas.

3. Rytoj (įvykti) konkurse dalyvaus mano draugė. Rytoj įvyksiančiame konkurse dalyvaus mano draugė.

4. Nuo 3 iki 5 metų (trukti) tyrimų metu bus siekiama išaiškinti, kokį poveikį mobilieji telefonai turi žmogaus sveikatai. Nuo 3 iki 5 metų truksiančių tyrimų metu bus siekiama išaiškinti, kokį poveikį mobilieji telefonai turi žmogaus sveikatai.

II. Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog darant es.l. veikiamąjį dalyvį iš sangrąžinio veiksmažodžio, jam reikia pridėti priešdėlį be- :

1. Malonu stebėti (šypsotis) žmones. Malonu stebėti besišypsančius žmones.
2. Kieme girdėjosi dar vis (bartis) moteriškių balsai. Kieme girdėjosi dar vis besibarančių moteriškių balsai.
3. Sėdėjome ir žiūrėjome į (leistis) saulę. Sėdėjome ir žiūrėjome į besileidžiančią saulę.

Baigus šią teorinę dalyvinio pažyminio dalį reikėtų nemažai pamokų skirti pratyboms. Užduotys gali būti kuo įvairiausios.

1 - iš pateikto veiksmažodžio padaryti dalyvinį pažyminį:

1. Vietoj skliausteliuose esančios bendraties parašykite atitinkamą būtojo kartinio laiko dalyvio linksnį.
Gydytojas ėmė gydyti (sugesti) dantį.
(Susirgti) ligoniui gydytojas pamatavo temperatūrą.
(Nusiminti) pacientams gydytojas įkvėpė viltį, kad pagis.
Mes dažnai kankinamės dėl (sugesti) dantų.
(Sugesti) dantys yra kitų ligų priežastis.
(Sugesti) dantimis reikia laiku susirūpinti.
(Susirgti) žmonėmis rūpinasi medikai.
(Susirgti) moterimis pasirūpins medikai.
(Susirgti) vaikams reikia geros globos.

2. Šalia daiktavardžio parašykite esamojo laiko veikiamąjį dalyvį tinkamu linksniu.

(banguoti) jūroje - banguojančioje juroje
(plaukti) laivuose -
(stovėti) laivams –
(lipti) žmonės –
(skęsti) laivui –
(čiulbėti) kanarėle –
(tupėti) katiną –
(gelbėti) jūrininkams –
(siūbuoti) lieptas –
(šaukti) berniuko –
(trūkinėti) virves –

3. Vietoj bendraties parašykite esamojo laiko neveikiamąjį dalyvį.
Malūnininkas suskaldė žmonių (garbinti) akmenį.
Žmonės su baime žiūrėjo į audros (laužyti) malūną.
Apie Rambyną (pasakoti) įvairios legendos.
Žmonės tikėjo, kad dievai priima (aukoti) dovanas.
Dievai buvo (prašyti) sveikatos.
Mes važiuosime į Rambyne (rengti) chorų koncertą.
Vydūno (rengti) koncertuose dalyvaudavo daug Mažosios Lietuvos lietuvių.
Į Rambyne (švęsti) Jonines suvažiuodavo žmonių iš Tilžės, Ragainės, Klaipėdos, Karaliaučiaus ir kitų Mažosios Lietuvos vietų.
Joninės buvo visų lietuvininkų (mėgti) šventė.

4. Vietoj suskliaustos bendraties parašykite suderintą su daiktavardžiu būtojo laiko neveikiamąjį dalyvį.

(išmokyti) erelius -
(sumedžioti) vilkai -
(padaryti) lizdams –
(sukrauti) lizdelį -
(sumedžioti) lapėms -
(išardyti) lizdeliais -
(aplankyti) Rambyną -
(laikyti) šventuoju kalnu –

5. Perskaitykite lietuvių patarles, išsiverskite ir vieną kitą įsidėmėkite.
(Nearti) laukas akis bado.
(Neravėti) linas mergai veidus trina.
(Nešerti) arkliai ir kieme suklups.
Su prakaitu (uždirbti) duona skanesnė.
(Nekviesti) nėr suolo.
Šluotos (surišti) neperlauši.
(Vogti) arkliu tik kalėjiman važiuoti.
Už vieną kailį (dirbti) dešimtį duoda (nedirbti).
(Dovanoti) arkliui į dantis nežiūri.

6. Pavartokite tinkamą suskliaustųjų dalyvių skaičių ir linksnį.

1. Laikas galvoti apie save paukščiams paliekant šį žemą, debesų (išgulėtas) išgulėtą dangų. 2. Sėdėjau ant (numindytas) _____ savo namų slenksčio ir žiūrėjau į miestelio aikštę, kurioje švietė keli ploteliai neryškiai (saulėtas) _____ grindinio akmenų. Ten nekrito stogų ir kaminų šešėliai, ten vaikščiojo (pažįstama) _____ moterys su paskutiniais šios dienos pirkiniais. 3. Sako, pelkėse galima pamatyti žvakeles (vaikščiojanti) _____ 4. Pasaulio atradimą (nusakantis) _____ mitai - kiekvienos religijos ašis. Jie atsako į klausimus, (kylantis) _____ žmogui dėl paprasčiausio smalsumo. 5. Skardinga ežero pakrante vingiavo kelelis su daugybe mūro tiltų, (permestas) _____ per skardžius. 6. Elzė žvelgė į gelsvą (apšerkšnijusi) _____ žolę, (nupjautas) _____ laukus iki horizonto ir mišką, dabar jau savą ir nebaugų. 7.Ir tikrai - kitą dieną ant tilto (lūkuriuojantis) _____ Valentinui akys iššoko ant kaktos pamačius tą (nepažįstama) _____ mergiotę, (žirgliojanti) _____ per tiltą ant kojūkų. 8. Vienuolis, gyvendamas nedideliame provincijos miestelyje, susitikinėjo daugiausia su kaimynais ir paprastais žmonėmis, (apsilankantis) _____ jo vaistinėje. 9. Sulaikęs kvėpavimą, jis pamažu kilo (siūbuojanti) _____ lenta. 10. Pro (praslenkantis) _____ debesis žvelgė į (užmigusi) _____ žemę mėnulis.

Dalyvinės, pusdalyvinės, padalyvinės aplinkybės

Pradedant nagrinėti šią temą prisimenama, kad dalyvinės, pusdalyvinės ir padalyvinės aplinkybės reiškia šalutinį antraeilį veiksmą. Čia svarbu: ar antraeilis veiksmas kyla iš to paties veikėjo kaip ir pagrindinis veiksmas, ar iš kito veikėjo, taip pat šių veiksmų seka. Mokiniams pateikiu tokią lentelę:

Neasmenuojama veiksmažodžio forma	**Kiek veikėjų**	**Veiksmų seka**	**Pastabos**	**Pavyzdžiai**
Pusdalyvis -damas(is),-dami(esi) -dama(si),-damos(i)	1	Vienu metu	Veiksmaž.be priešdėlio	Kai grojau paskutinį kūrinį, aš suklydau. **Grodamas** paskutinį kūrinį aš suklydau.
Dalyvis **-ęs,-usi,-ę,-usios**	1	Vienas po kito	Veiksmaž. su priešd.	Sugrįžau namo ir priguliau pailsėti. **Sugrįžęs** namo priguliau pailsėti.
Padalyvis **-(i) ant,-int** **-(i)us**	2 Beasmeniuose sakiniuose (galima,norisi, malonu,gražu, nemandagu ir t.t.)	Vienu metu Vienas po kito	Veiksmaž. be priešd. Veiksmaž. su priešd.	Kai saulė tekėjo, mes jau buvome pasirengę grįžti. Saulei **tekant** buvome pasirengę grįžti. **Kalbant** su žmogumi reikia žiūrėti į akis.(beasm.s.) Mergaitė pavalgė ir šeimininkė nurinko indus. Mergaitei **pavalgius** šeimininkė nurinko indus. Gerai **pagalvojus** tampa aišku,kas svarbiausia.(beasm.s.)

Išnagrinėjus lentelę , pateikus moksleiviams elementarių lygintinų sakinių (pvz., turėdamas mažą vaiką negalėjo susirasti darbo / turint mažą vaiką sunku susirasti darbo ir t.t.), pateikiama daugybė įvairiausių pratimų, užduočių, kurių apstu įvairiuose tekstų rinkiniuose.

1. Padarykite sakinius taip, kad būtų pavartota aplinkybė, išreikšta būtojo kartinio laiko dalyviu ar pusdalyviu.

Balandžio rytą senoji išėjo į lauką ir sustojo ant slenksčio =
Kairiojoje rankoje ji laikė raktą, o dešiniąja ranka rakino duris =
Kai užrakino duris, ji raktą įsikišo į vieną kišenaitę =
Saulė spindėjo viršum tvarto stogo ir apšvietė svirties viršūnę =

2. Pertvarkykite šalutinius sakinius į esamojo laiko padalyvio aplinkybes.

Kai Šleicheris studijavo, universitete buvo daug gerų profesorių.
Kai Šleicheris mokėsi lietuvių kalbos, geras talkininkas buvo kaimo mokytojas lietuvis Kumutaitis.
Kai lyja, visada oras atšąla.

Kai tekėjo saulė, mes pamiškėje susikūrėm laužą.
Kai skrenda kilnusis erelis, visi paukščiai slepiasi.
Kai jaunieji važiuodavo pro šalį, pagal seną paprotį reikėdavo užkopti į Rambyną ir atiduoti auką dievams.
Kai nėra ramybės, sunku susikaupti.
Kai Eglė su seserimis maudėsi juroje, žaltys įlindo į marškinių rankovę.
Kai žalčių pulkas šliaužė į kiemą, tėvai labai išsigando.
Kai laivas skendo, kapitonas stovėjo ant tiltelio.
Kai jurininkai ruošėsi plaukti atgal, skęstančiame laivė pasigirdo šauksmas.

3. Šiuos sakinius pertvarkykite į sakinius su dalyvinėmis, pusdalyvinėmis ar padalyvinėmis aplinkybėmis.

Monika laikėsi viena ranka Juro alkūnės, kita nešė prispaudusi krepšį =
Kol vyras rodė namus, krautuvių langus, jai reikėjo spėti pažvelgti į pravažiuojančius automobilius =
Jie užėjo į mažą, pigią užkandinę ir paprašė arbatos =
Monika bijojo, kad bus per brangu, bet vyras ramino =
Kando ji mažais kąsneliais ir kraipė galvą =
Kai Jūras paklausė, kiek reikės mokėti, žmonos gerklėje sustojo saldybė =
Jie sėdėjo ir žiūrėjo vienas į antrą =
Jūras reikšmingai pasakė, kad Kaunas tik ir laukiąs pinigų, ir vedė pačią parodyti miesto sodo =

4. Padarykite reikiamas formas ir įrašykite į tekstą:

Veiksmažodis	Padalyvis Es.l. Būt.k.l.	Pusdalyvis Vyr.g. Mot.g.
aiškinti, -ina, -ino		
artėti, -ėja, -ėjo		
įžengti, -ia, -ė		
kviesti, kviečia, kvietė		
stovėti, stovi, stovėjo		
vaikyti, vaiko, vaikė		

Gediminas, _____ į girią, tikėjosi primedžioti daug žvėrių ir paukščių.
Į girią _____ žmogui, čia sumažėjo žvėrių ir paukščių.
Kunigaikštis, _____ sužeistą taurą, labai pavargo.
_____ sužeistą taurą, reikia būti labai atsargiam.
_____ nakčiai, kunigaikščiui darėsi baisu.
Naktis, vis_____ ir _____, baugino kunigaikščio palydovus.

Tai staugė geležinis vilkas, _____ ant aukšto kalno.
Toli ir gerai matyti _____ ant aukšto kalno.
Žynys, _____ sapną, dar nežinojo naujojo miesto vardo.
Žyniui _____ sapną, kunigaikštis nutarė pastatyti naują pilį.
Gediminas rašė laiškus,_____ atvykti į Vilnių vis naujus žmones.
Gediminui _____, į Vilnių atvyko daug naujų žmonių.

5. Iš duotųjų veiksmažodžių sudarykite veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko dalyvi ir pusdalyvį. Paskui taisyklingai pavartokite juos sakiniuose

Veiksmažodis	Dalyvis		Pusdalyvis	
	Vyr.g.	Mot.g.	Vyr.g.	Mot.g.
atplaukti, atplaukia, atplaukė				
išvykti, išvyksta, išvyko				
padėti, padeda, padėjo				
priimti, priima, priimi				
nusiųsti, nusiunčia, nusiuntė				
suprasti, supranta, suprato				
vienyti, vienija, vienijo				

Mindaugas, _____ priešų ketinimus, nutarė su jais tartis. _____ pasiuntinius pas ordino magistrą, jis pasakė savo sąlygas. _____ krikštą Mindaugas tikėjosi sustiprinti Lietuvos valstybę. Ordinas, _____ Mindaugui gauti karaliaus karūną, paėmė dalį Lietuvos žemių. Kunigaikštis, _____ Lietuvos žemes, įsigijo daug priešų. _____ į karą, jis atsisveikino su savo žmona. Vokiečių pirkliai, _____ Baltijos jūra, įkūrė Livonijos ordiną.

6. Pavartokite naudininko linksnį kursyvu išspausdinto sakinio veikėjui (subjektui) reikšti. Parinkite reikiamą padalyvio laiką
Pavyzdys: Saulė *tekėjo*. Prasidėjo ganusis Žalgirio mūšis. - Saulei tekant, prasidėjo garsusis Žalgirio mūšis.
Senas žmogus *prabilo*. Valdovai atidžiai klausėsi, - Senam žmogui prabilus, valdovas atidžiai klausėsi.

1) Vytautas *valdė* šalį. Lietuvos ribos siekė nuo Baltijos iki Juodosios jūros.
2) Karalius *suteikė* didelę valdžią bajorams. Valstiečiai tapo baudžiauninkais.
3) Jogaila *tapo* Lenkijos karaliumi. Lietuva su Lenkija sudarė uniją.
4) Karas *pasibaigė*. Lietuvoje prasidėjo ramybės metas.
5) Vytautas *nusprendė* vainikuotis Lietuvos karaliumi. Lenkai nutarė jam sutrukdyti.
6) Vokiečių pasiuntiniai *keliavo* į Lietuvą. Karaliaus karūna dingo.

7. Kokią veiksmažodžių norėti, siekti, trokšti formą - padalyvį ar pusdalyvį – su kito veiksmažodžio bendratimi pavartosite tikslui reikšti?

1) _____ sužinoti, kaip kalbėjo mūsų protėviai, reikia vykti į Lietuvos kaimą.
2) Vokiečių valdžia, _____ sunaikinti lietuvišką kultūrą Rytų Prūsijoje,

pradėjo visuotinę germanizaciją.
3) Martynas Mažvydas, _____ prisitaikyti prie vietinės tarmės, rašė ne vien žemaitiškai.
4) Būtina gerai pažinti savo kraštą, _____ parašyti gerą knygą.
5) Konstantinas Sirvydas, _____sudaryti pirmąjį lietuvių kalbos žodyną, turėjo gerai išmokti lenkų ir lotynų kalbas.
6) _____ padėti Lietuvos žmonėms kovoje už laisvę, Jonas Basanavičius ir Vincas Kudirka leido ir redagavo laikraščius „Aušra" ir „Varpas".
7) Jonas Jablonskis, _____ sunorminti lietuvių kalbą, rėmėsi geriausiais rašytojais ir savo gimtąja tarme,
8) _____ gerai ištirti kalbą, būtina gerai išstudijuoti visas tarmes.
9) Kalbininkai, _____ sukaupti tarmių duomenis, kasmet vyksta į dialektologines ekspedicijas.
10) _____ suprasti kitos tarmes atstovą, reikia žinoti tos tarmės ypatybes.
11) Nedera užmiršti kitų nuomonės, _____ padaryti tinkamas mokslinio darbo išvadas.

Kai mokinių įgūdžiai įtvirtinami, reikėtų atkreipti dėmesį į sudėtingesnius ir ypatingesnius pusdalyvio, dalyvio ir padalyvio vartojimo atvejus.

Įsidėmėti. *(A lygiu besimokantiems moksleiviams)*

1. Konstrukcija su dalelyte užuot (prilygsta iš kitų kalbų netaisyklingai išverstam pasakymui “vietoj to, kad …”)

užuot

1 veikėjas	Beasmenis sakinys
Būt.k.l. dalyvis	Būt.k.l. dalyvis
Užuot atsakęs Vincui, dėdė pats ėmė skųstis.	Užuot kalbėjus, geriau būtų pailsėti.
Užuot miegoję, jie klausosi radijo	

2. Konstrukcija su jungtuku kaip (vartojama su būt.k.l. veik. dalyv.):
Bernas stovėjo kaip stovėjęs (stovėjo kaip anksčiau).
Jie dirbo kaip dirbę (dirbo kaip anksčiau).

3. Konstrukcija su jungtuku kur (vartojama su būt.k.l. veik. dalyv.):
Jis kur buvęs kur nebuvęs vis čia ateina.
Kur buvusi nebuvusi atlėkė musė.

4. Konstrukcija su dalelyte prieš:

prieš

1 veikėjas	Beasmenis sakinys
Pusdalyvis	Es.l. padalyvis
Prieš padėdamas kiaušinius, gandras suneša lizdui medžiagą.	Prieš važiuojant reikia gerai pailsėti.
Aš prieš važiuodamas kiek pamiegojau.	Prieš sakant tai reiktų gerai pagalvoti.

5. Konstrukcijos su prieveiksmiais kiek, kur, kada, kaip, lyg (vartojamos su pusdalyviais):
Draugas atbėga kiek įkabindamas.
Vaikščiojau lyg miegodamas.

6. Konstrukcija padalyvis + galininkas (ar kilmininkas):
6.1. Tai savotiška padalyvio su galininku papildinio funkcija:
Kai Monika pamatė (ką?) nešant padavėją bandeles, jos akys nušvito.
Išgirdau (ką?) miške gegutę kukuojant.
Kai pastebėjau (ką?) laikrodį mušus nelaiku, mane suėmė juokas.
Girdžiu (ką?) tavo mergužėlę su kitu sugėrus.
Veltui senis sūnaus pareinant laukė (ko?)
Labą dieną, kaimynėli, ar nematei (ko?) bičių lekiant?
6.2.Gali būti ir dvejopa konstrukcija:
Išgirdau miške gegutę kukuojant / kukuojančią.
Girdžiu tėvą sugrįžus / sugrįžusį.
Populiaresnė dabar yra padalyvio konstrukcija.
6.3. Tokie papildiniai vartojami prie gana mažos grupės veiksmažodžių: *rasti, regėti, girdėti, jausti, justi, žinoti, suprasti, sakyti, sutikti.*
6.4. Konstrukcija, panaši į dvejybinius linksnius:
Visi sako jį esant labai mokytą ir išmintingą.
Ne veltui sakoma lapę gudrią esant.

7. Neveikiamųjų dalyvių aplinkybinė funkcija:
Lapė vejama dar paspėjus perlįst pro vartus.
Ugnis gesinama pyksta.

Ir katė glostoma nugarą riečia.
Akmuo paleistas nubimbė per stogą.

Iš esmės šie sakiniai problemų nesukelia, nes mokiniai iškelia klausimą koks? kokia? ir pagal anksčiau pateiktą schemą nustato dalyvio rūšį ir laiką.

1. Iš suskliaustų bendračių padarykite esamojo ar būtojo kartinio laiko veikiamąjį dalyvį ir prijunkite prie daiktavardžio, kad atsirastų papildinio su padalyviu konstrukcija.

Mes matėme žuvėdras (skraidyti) _____viršum laivo denio. Ar jūs matėte jurininkus (sugrįžti) _____iš tolimos kelionės? Ar jūs sutikote sportininkus (eiti) _____ į stadioną? Kas girdėjo šį chorą (dainuoti) _____ lietuvių liaudies dainas? Aš pajutau jį (sakyti) _____ netiesą. Jie jautė savo širdis (drebėti) _____ krūtinėse. Jie drąsiai žiūrėjo į ateitį (spindėti) _____šviesiai kaip saulė. Jis rado ją (laukti) _____ prie galingo ąžuolo.

2.

Meistras matė kareivį (uždegti)_____ pluoštą šiaudų. Kai pastebėjau laikrodį (mušti) _____visai ne laiku, manė suėmė juokas. Girdžiu tavo mergužėlę su kitu (sugerti) _____. Kad būtų į galvą davęs, nebūčiau tikėjęs Ciprą tokį (likti) _____ per tą keletą metų... Ateina liokajus ir praneša žmogų (ateiti) _____ su reikalu. Nesakykit mane jauną dėl vainiko (skęsti) _____. Mergikė, pajutusi Petrą (parjoti) _____, įnešė pietus. Sodiečiai žinojo Benediktą iš galvos (išeiti) _____. Numanėm jį (išvažiuoti) _____. Manydamas (ateiti) _____ ką nors iš artimųjų, viršininkas buvo betiesiąs ranką. Parėjo namo ir rado sūnų (užgimti) _____. Vėlai parvažiavęs, radau (sumigti) _____ visus.

3. Įrašykite tinkamą neasmenuojamąją veiksmažodžio formą:

O aplink tokia ramybė, rasa jau beveik išdžiūva, ir žiogai, (nespėti) _____ suderinti savo smuikelių, spragsi iš po kojų, kažkaip skersai (pasigręžti) _____ į žmogų, kuris juos pabaidė. Nuo malūno svirno (kunkuliuoti) _____ ir (kibirkščiuoti) _____ saulėje bėga vanduo, (suklusti) _____ pakrančių ajerai – visa pranašauja nepaprastai karštą ir alsią dieną. (Subruzti) _____ visi kiemai, kad spėtų prieš karščius užbaigti darbus: iš saulėto kiemo aidi (plakti) _____dalgio garsai, pievoje, (apsupti) _____miško, kurio sienos šešėlis dar tebesaugo rasą, šienauja Rašimas. Tr tie miltų dulkėmis (apnešti) _____ akmenys, (riogsoti) _____ kieme ant pjuvenų prie zeimerio, ir vanduo, ir užtvaros tilto turėklai, ir vėsa (alsuoti) _____malūno vidus, (apdulkėti) _____ balkiai, akmeniniai laiptai, dideli pamatiniai akmenys – visa alsuoja (neišsakyti) _____ taikumu.

(pagal B.Radzevičių)

Pratimai su sudėtingesnėmis dalyvinėmis, padalyvinėmis, pusdalyvinėmis aplinkybėmis

I.

Moteriškė pamatė vyrą (pareiti) _____. 2. Aš jaučiu vėją (pūsti) _____. 3. Sakė mane ilgai (miegoti) _____, darbelio (nedirbti) _____. 4. Kai pagavo jį (meluoti) _____, tai niekas juo netikim. 5. Veltui senis laukė sūnaus (pareiti) _____. 6. Reikia prieš (temti) _____ išvažiuoti. 7. Prieš (juoktis) _____ iš kitų, į save pažiūrėk. 8. Prieš (išvažiuoti) _____į Vilnių, ateisime atsisveikinti. 9. Geras sūnus, jis man vis ką (turėti) _____ atneša. 10. Ji drėbtų į akis ką tik (sugriebti) _____. 11. Užuot (mokytis) _____, ji žaidė kortomis. 12. Užuot (padėti) _____ mamai, dukrelės puošėsi prieš veidrodį. 13. Jos siuvo kaip (siūti) _____. 14. Vaikas kur (būti) _____ nebuvęs atbėga pas senelius. 15. Teisinkis (nesiteisinti) _____, o tavim nepatikėsiu. 16. Užuot (ginčytis) _____, reikia imtis pozityvaus darbo. 17. Užuot (statyti) _____ kelis prastus namus, geriau statyti vieną, bet gerą namą. 18. Mergikė, (pajusti) _____ Petrą parėjus, įnešė pietus. 19. Vėlai parvažiavęs, radau (sumigti) __ _____ visus. 20. Bernas nepasijudino ir stovėjo kaip (stovėti) _____.

Dalyvinis tarinys

Tai bene sunkiausiai mokinių suvokiama tema, kadangi neturi atitikmens jų gimtojoje kalboje. Mokiniams paaiškinama, kad atlikdami pratimus jie negalės ieškoti analogijų gimtojoje kalboje, o turės sakinyje pastebėti trūkstančio tarinio ar sudėtinio tarinio dalies ir sumodeliuoti tinkamą konstrukciją. Primenama, kad reikės tik veikiamųjų dalyvių būt.k. laiko ar es.l. (vieninteliu atveju) vardininko (būt.k.l. – ęs, - ę; - usi, - usios; es.l. – ąs (- antis), - įs (- intis), - ą (- antys), - į (- intys)) ir neveikiamųjų dalyvių es. ir būt.l.

Atkreipiu dėmesį į tai, kad darant dalyvinį pažyminį, dažniau vartotinas baigmuo – antis, - intis, o darant dalyvinį tarinį – ąs, - įs.

	Veikiamieji dalyviai				***Neveikiamieji dalyviai***			
	Vyr.g.		Mot.g.		Vyr.g.		Mot.g.	
	Vns.	Dgs.	Vns.	Dgs.	Vns.	Dgs.	Vns.	Dgs.
Es.l.	- ąs(is) (-antis) - įs(is) (- intis)	- ą(si) (-antys) – į(si) (- intys)	- anti - inti	- ančios - inčios	- mas	- mi	- ma	- mos
Būt.k.l.	- ęs(is)	- ę(si)	- usi(s)	- usios(is)	- tas	- ti	- ta	- tos

Čia reikia atkreipti dėmesį, kad bus vartojama bevardė dalyvio giminė. Išoriškai atrodo kaip mot.g., todėl svarbiausia mokiniams pastebėti tą bevardę giminę:

Čia buvo randama iškasenų.
Tuo metu mokėta pagaminti įvairių papuošalų.
Buvo kalbama, kad jis sugrįžęs.

Konstrukcijas išdėstau nuo lengvesnių, dažniau vartojamų, iki sudėtingesnių, rečiau vartojamų.

1.Visi veikiamieji dalyviai (jų vard.) gali eiti grynaisiais tariniais, atstojančiais paprastuosius (vientisinius) laikus. Dažnai dalyviniai tariniai vartojami pasakojant apie abejojamą įvykį, perteikiant nepatikimą istoriją, dažnai vartojami lietuvių literatūros tautosakoje.

Galima paskaityti mokiniams kokį nors padavimą (pvz., "Padavimą apie Vilniaus įkūrimą") su įprastais tariniais ir dalyviniais tariniais, kad jie pajustų tą skirtumą. Kadangi mokiniai jau puikiai prisimena veikiamuosius dalyvius, duodu jiems patiems perdaryti kokią nors pasaką ar padavimą. Dirbdami su dalyviniais grynaisiais tariniais mokiniai pasikartoja jau šiek tiek primirštus būt.d.l. ir būs.l. dalyvius. Taigi jiems reikės veikiamųjų dalyvių:

	Vyr.g.		Mot.g.	
	Vns.	Dgs.	Vns.	Dgs.
Es.l.	- ąs(is) (-antis) - įs(is) (- intis)	- ą(si) (-antys) – į(si) (- intys)	- anti - inti	- ančios - inčios
Būt.k.l	- ęs(is)	- ę(si)	- usi(s)	- usios(i)
Būt.d.l	- (dav)ęs(is)	- ę(si)	- usi(s)	- usios(i)
Būs.l.	- (si)ąs(is) (-antis)	-(si)ą(si) (-antys)	- (si)anti	- (si) ančios

Pratimai

1.

Geriausias gydytojas

Buvęs toks nesveikas ponas. Jis vis važinėdavęs pas gydytojus sveikatos ieškodamas. Taip vieną kartą vasarą važiuojąs jis į šiltus vandenis. Pakeliui dar užsukęs pas vieną pažįstamą. Šis jį klausias:

- Kas tau yra?

- Aš nieko negaliu valgyti, - atsakė tas.

Pažįstamas jam sako, kad nevažiuotų tenai. Jis duosiąs jam kitą adresą: čia gydytojai geresni ir busią daug geriau.

Paėmęs laišką, ponas nuvažiavęs į nurodytą vietą. Čia jį pavaišino, nugirdė ir paguldė, aprengę paprastais darbininko drabužiais ant šiaudų tarp kitų darbininkų. Rytą ponas nustebęs žiuri: darbininko drabužiais šalia kitų darbininkų begulįs. Nebenusimano, ar čia jis sapnuojąs, ar jam taip rodąsi.

Netrukus poną su kitais darbininkais išvarė į darbą. Padavė grėblį... Ponas aiškinosi, kad esąs ponas, bet niekas jo neklausė.

Kai jis taip padirbėjo kelias savaites, visi valgiai jam buvę gardūs, ir ligonis be vaistų pasveikęs. Tada pono draugas vėl jį nugirdė ir perkėlė į dvaro rūmus.

Rytą tas pono bičiulis šypsodamasis sako:

- Matyt, gerą gydytoją buvai radęs, kad taip greitai pasveikai. Darbas kai kam - geriausias gydytojas.

Pagal M. Šlažos „Darželį"

2. Tekstą, parašykite atpasakojamąja (dalyvine) kalba (suskliaustuosius veiksmažodžius paverskite atitinkamo laiko dalyviais).

Nesutarė

Žemaitis su aukštaičiu (statė) _____ namą ir staiga (pritrūko) _____ vieno rąsto. (Susiruošė) _____ abu į mišką. (Išsirinko) _____kur storesnį medį, (nukirto) _____ ir (rengiasi) _____nešti namo. Žemaitis, šluostydamas prakaitą, (pasičiupo) _____ storąjį medžio galą, (pakilnojo) _____ir (numetė) _____atgal. „O! Smagu", - (sako) _____. „Jeigu tau taip smagu, tai ir nešk vienas", - linksmai (nusijuokė) _____ aukštaitis, (užsimetė) _____ kirvį ant pečių ir patenkintas (nudrožė) _____ namo. Žemaitis niekaip (negalėjo) _____ suprasti, kas gi (atsitiko) _____, kodėl jis (liko) _____ stovėti vienas prie tokio storo ir tokio sunkaus rąsto.

Galima užduoti papasakoti savo tautos pasaką lietuvių kalba, vartojant dalyvinius tarinius.

2.Lietuvių kalboje su veikiamaisiais ir neveikiamaisiais es. ir būt.k. laiko dalyvių vardininku vartojami sudurtiniai laikai ir nuosakos. Tai konstrukcija:

veik. dal. es. ir būt.k. laiko vardininkas

būti +

neveik. dal. es.,Ir būt.k. laiko vardininkas

	Sudėtinis laikas	
Pradėtinis		*Atliktinis*
Žymi veiksmą, vienalaikį su vientisinio laiko forma pasakytu veiksmu, tik ilgesnės trukmės.		Žymi veiksmą, ankstesnį už vientisiniu laiku pasakytą veiksmą:
Kai mes atėjome, jie jau <u>buvo besėdį</u>.		Jis valgo, ką <u>yra atsinešęs</u> iš namų. Jis valgė, ką <u>buvo atsinešęs</u> iš namų.
Namas dar <u>buvo statomas</u>.		Šis namas jau seniai <u>pastatytas</u>

2.1. Sudėtinis pradėtinis laikas su veik.d.:

besakąs (- antis); besaką (- antys)
benorįs (- intis); benorį (- intys)

būti +

besakanti (- antis); besakančios (- antys)
benorinti (- intis); benorinčios (- intys)

Į akis krinta, kad dalyviai turi priešdėlį **be-**. Šios konstrukcijos gali reikšti veiksmą, kuris buvo ketinamas pradėti, bet dėl kokios nors kliūties nerealizuojamas

Pratimai:

1. Jūrininkai buvo (atrišti) _____ laivą, bet vairininkas sulaikė. 2. Eglė (atsisakyti) _____ tekėti už žalčio, bet pagaliau sutiko. 3. Tėvai buvo (neduoti) _____ dukters žalčiams, bet noromis nenoromis turėjo sutikti. 4. Uršulė buvo (eiti) _____ į malūną, bet pamačiusi Pinčiuką, grįžo atgal. 5. Mergaitė buvo (pirkti) _____ medžiagą, bet nutarė dar pasitarti su motina. 6. Mes buvome (važiuoti) _____ į Zarasus, bet dėl blogo oro kelionę atidėjome. 7. Vienuoliai buvo jau (leistis) _____ nuo kalno, tik staiga prieš juos išdygo kaip iš po žemių vienas pasiuntinių. 8. Vyresnioji pagriebė mietą ir buvo (šokti) _____ varyti žaltį. 9. Juras jau buvo (kelti) _____ atvykstantiems vartus, bet vėl juos privėrė. 10. Buvo jau ir blynus (kepti) _____ , tik staiga išmušė prakaitas, ir pasidarė taip negera, tarytum troboje oro pritrūko.

Mokiniai įsitikina, kad jungtis <u>būti</u> dažniausiai vartojama būt.k. laiku, kitos formos (būt.d. ir būs.l.) yra labai retai vartojamos.

Šis sudėtinis laikas gali reikšti veiksmą, vienalaikį su vientisinių laikų reiškiamais laikais, bet anksčiau pradėtą už juos praeity:

1. Kai aš atėjau, jis jau buvo (sėdėti) _____.
2. Kai mes grįžome, jie jau buvo (miegoti) _____.
3. Kai aš ateisiu, jis jau bus (gulėti) _____.
4. Matyt, aš būsiu (miegoti) _____, kai ateis manęs guldyti.
5. Mes būdavome ir patys (eiti) _____ iš namų, kai ateidavo prašyti.

2.2. Sudėtinis atliktinis laikas su veikiamuoju dalyviu:

būti + kalbėjęs(is), kalbėję(si)
kalbėjusi(s), kalbėjusios(i)

Tai labai dažna forma lietuvių kalboje, o rusų kalboje jau išnykusi (tarmėse dar galima išgirsti). Galima gretinti su vokiečių k. perfektu, pliuskvamperfektu.

Dažniausiai vartojamos konstrukcijos:

- es.l.: esu girdėjęs, yra keliavusi
- būt.k.l.: buvo mačiusi, buvome kalbėję
- tar. nuos.: jei būtų skaudėję, nebūtų gydęsi

Pratimai:

1. Niekas negalėjo sakyti, kad Čiurlionis būtų (išsiskirti) _____ iš kitų. 2. Tautrimas sakė, kad ir patsai yra tokių vežimų (matyti) _____. 3. Ar tik nebus miškai (ribotis) _____ su jo lauku? 4. Vyrai kartojo vis tą patį, tačiau nemanė, kad būtų (įtikinti) _____ vienas antrą. 5. Vietomis akmeninė siena jau buvo (aptrupėti) _____. 6. Saulė jau buvo gerokai dangun (pakilti) _____. 7. Oras pastebimai buvo (pasikeisti) _____. 8. Negi jis būtų visai mane (užmiršti)

_____? 9. Ak, kaip gardžiai ji būtų iš savęs (juoktis) _____, jei būtų save iš šono (matyti) _____. 10. Ežero pakraščiai buvo (apaugti) _____ karklais.

2.3. Sudėtinis pridėtinis laikas su es.l. neveikiamuoju dalyviu (čia galima remtis gimtąja kalba):

būti + stato(mas), - ma; -mi, - mos

1. Sužadėtuvės buvo (švęsti) _____ linksmai. 2. Dėl to jis sugalvojo šiandien ateiti iki Šmito, kur bus (rodyti) _____ šviesos paveikslai. 3. Baltakio svečiai, jei kada vieši, visada yra dideliai (mylėti) _____ ir (vaišinti) _____. 4. Rankų riešuose ilgos marškinių rankovės buvo (surišti) _____ kaspinais įsiveržtinai į mėsingą ranką. 5. Lietuvių dievų vardai ir jų funkcijos sunkiai (suprasti) _____.

Primenama apie galimą praleistą jungtį “būti”, mokiniai tai žino iš gimtosios kalbos, todėl tai problemų nesukelia.

Pratimas:

Suskliaustuosius veiksmažodžius paverskite dalyviais

Ariamoji pūdyminė žemdirbystė ir dvilaukė sistema (žinoti) _____ nuo pirmųjų m. e. amžių. Ankstyvaisiais viduramžiais žemdirbystė ir jos įrankiai kaskart tobulėjo. (Spėti) _____, kad trilaukė sistema įsigalėjo nė vėliau kaip XI—XII a. Vietoj trinamųjų girnų atsirado rankinės sukamosios. Šalia arklo (naudoti) _____ dvidantė žagrė, taip pat ir akėčios. Derlius buvo (nuimti) _____ tobulinamais ((didinti) _____ lanko dirbamoji dalis) pjautuvais. Nuo VIII—IX a. (rasti) _____ jų su smarkiai išlenkta dirbamąja dalimi. Žiemgalių srityje buvo (vartoti) _____ peilio pavidalo lenkta viršūne pjautuvėliai, kurių (aptikti) iki X amžiaus.

Marija Gimbutienė

2.4. Sudėtinis atliktinis laikas su neveikiamuoju dalyviu:

būti + parašytas, - ta; - ti, - tos

1. To ryšelio skarmaluose buvo (įdėti) _____ ir geltonas bilietas; jame buvo (paženklinti) _____ Zosės “amatas”. 2. Ir nelaimingas tas žmogus, kuris veido ašara neplovė: jam (uždaryti) _____ bus dangus! 3. Nakčiai lova buvo (atitraukti) _____ nuo sienos. 4. Gatvė buvo (išgrįsti) _____ akmenimis. 5. Ši melodija man kažkur (girdėti) _____.

Įsidėmėti:

Vientisiniai laikai (grynieji tariniai) ir sudėtiniai laikai (sudurtiniai tariniai) gali būti reiškiami bevarde dalyvių gimine. Šie tariniai yra beasmeniuose sakiniuose.

Veikiamosios dalyvių formos sutampa su trumposiomis vyr.g. dgs. vard. formomis:

Es.l.	dirbą, nešą, esą
Būt.k.l.	dirbę, nešę, buvę
Būt.d.l.	dirbdavę, nešdavę, būdavę
Būs.l.	dirbsią, nešią, būsią

Neveikiamųjų dalyvių bevardė giminė turi galūnę - a:

Es.l.	dirbama, mylima
Būt.l.	dirbta, mylėta

Atpažinti tokias formas padės:

- apibendrintos reikšmės žodžiai (kas, kai kas, kas nors, kažkas, niekas, viskas, tai, daug, mažai, daugybė, mažuma), žodžių junginiai (daug vandens, šimtas žmonių, keletas vaikų):

1. Viskas čia buvo (pasenti) _____. 2. Tai jau buvo (pasibaigti) _____. 3. Kažkas čia buvo (atsitikti) _____. 4. Man viskas buvo gerai (žinoti) _____. 5. Kas buvo (liepti), turi būti (atlikti) _____. 6. Niekas tebėr (neparduoti) _____. 7. Tuo klausimu (išleisti) _____ šimtai storų knygų. 8.Gandai skelbė, kad (būti) _____ daug žuvusiųjų.

- nėra išreikšto veikėjo ar veiksmo objekto:

1. (Virti) _____ karštai, bet taip karštai (nesrėbti) _____. 2. Pas mus jau (pasėti) _____. 3. O, kiek čia (prilyti) _____! 4. Jam nebus (dovanoti) _____. 5. Jam rodėsi, kad namuose (ruoštis) _____ kažkam baisaus. 6. Yra (manyti), kad tai kenkia sveikatai. 7. Buvo (tikėtis) ___ _____, kad jie tuoj atvyksią. 8. (Sakyti), kad jei kregždės pažeme skraido, bus lietaus.

- veikėjas ar veiksmo objektas išreikštas kilmininku:

1. Čia kažkada namo (stovėti) _____. 2. Ak, kaip gamtos (mokėti) visa pinti į vieną vienumą!. 3.Mūsų čia jau (apvažiuoti). 4. Sako, jų (vogti) _____!. 5.

Matyt, jo (žinoti) _____ apie sukaktuves ir seniai manęs (laukti) _____. 6. Kapuose (rasti) _____ gryno sidabro. 7. Jo gero žmogaus (būti) __. 8. Lietuvių gyvai (prekiauti) _____ su Vakarais.

Pratimas su bevarde dalyvių gimine:

1. Jai nuo darbo rankas (sukti) _____. 2. Dar, sako, daug pieno (būti) _____. 3. Kitąmet (būti) _____ ir žąsų, nes juk vidury kaimo yra prūdas. 4. Kaip čia gražu (būti) _____! 5. Vakarais į tėvo dvarą (privažiuoti) _____ svečių. 6. Čia mano giminių (gyventi) _____. 7. Keliu tik vienos vėžės – mano (važiuoti) _____. 8. Čia daug grybų (būti) _____. 9. Kalbėjo, kad jį, Joniuką, (reikėti) _____ leisti piemenautų. 10. Taip ir nepatikėjo vyrai, kad skerdžiaus (būti – es.l.) _____ raganiaus.

2.5. Veiksmažodžiai, reiškiantys veiksmo nutraukimą, ir veikiamieji būt.k.l. dalyviai:

liautis
paliauti
nustoti
+ verkęs, - usi; - ę, - usios
sustoti
perstoti
baigti

1. Paliaus ir vėjas medžių šakas (laužyti) _____ (paliaus šakas laužyti). 2. Vaikas liovėsi (verkti) _____. 3. Lietus nustojo (lyti) _____ (nustojo lyti). 4. Sustok (bėgti) _____ (sustok bėgti), žirgužėli. 5. Baik čia (maivytis) _____ (baik maivytis).

2.6. Suvestinis tarinys, kurį sudaro veiksmažodis ir veikiamosios ar neveikiamosios rūšies dalyvio vardininkas. Toks tarinys atsiranda tada, kai tarp pagrindinio ir šalutinio sakinio praleidžiamas jungtukas *kad,* tada šalutinio sakinio veiksmas reiškiamas dalyviu:

Jis manė, kad žino. / Jis manė žinąs.
Vaikas gyrėsi, kad važiuos. / Vaikas gyrėsi važiuosiąs.
Jis kalbėjo, kad dažnai čia būdavo. / Jis kalbėjo dažnai čia buvodavęs.
Tėvukas gyrėsi, kad jį gerai gydo. / Tėvukas gyrėsi gerai gydomas.
Keleivis susiprato, kad jį apgavo. / Keleivis susiprato apgautas.

Pratimas:

1. Uršulė sakėsi dabar vien (poteriauti, pasninkauti) _____, _____. 2. Ponas skundėsi (būti – es.l.) _____ nesveikas. 3. Klebonas pasakė (neduoti – es.l.) _____ Uršulei išrišimo. 4. Nusikaltėliai aiškinosi (įvykdyti) _____ nusikaltimą netyčia. 5. Senoji džiaugėsi dar (galėti – būs.l.) _____ pavaikščioti po žolę basa. 6. Kapitonas jautėsi negerai (padaryti) _____, davęs įsakymą atrišti laivą. 7. Pečiūra jau nebešaukė ir nebeprašė (dovanoti) _____. 8. Žmogus nesusipranta (pajuokti) _____. 9. Nesidžiauk (girti) _____, neverk (barti) _____. 10. Jūs neprisipažinsite (nugalėti) _____.

Pratimas su įvairaus tipo dalyviniais tariniais:

1. Jis sakosi seniau daug (dirbti) _____. 2. Vincas, nesant vyresniojo brolio, tarėsi (galėti) _____ jį pavaduoti. 3. Pasisakiau po metų (baigti) _____ gimnaziją. 4. Verkia duona tinginio (valgyti) _____. 5. Dar būčiau (grožėtis) _____ gamta. 6.Vasarą jie (keltis) _____ saulei tekant. 7. Lemiamas žingsnis (žengti), ir kelio atgal nėra. 8. Renius jau buvo (eiti) _____, bet pamatė ateinantį Andrių. 9. Jei siela (suteršti) _____ melo, tai ir akys nemato grožio. 10. Žmogelis pagrasino (skųstis) _____ aukščiau. 11. Abu seni, abu nori (karšinti) _____. 12. Larsenas mėgsta (girtis) _____. 13. Arklys bijo (mušti) _____ per snukį. 14. Kažkada čia neįžengiamų girių (stūksoti) _____. 15. (Spėti) _____, kad vasara bus lietinga. 16. O tos mergaitės (būti) _____ vieno karaliaus dukters. 17. Vesdamas tikėjausi (turėti) _____ vaikų, (rasti) _____ juose buities tikslą. 18. Ar pagaliau nesiliausi (zirzti) _____? 19. Galų gale jis sustojo (bėgti) _____. 20. Kareivis apsimetė (nušauti) _____.

Šią temą - dalyvinį tarinį galima galima apibendrinti ir trumpiau išdėstyti pristatant dažniau vartojamas konstrukcijas:

1.Atpasakojamoji kalba (vietoj veiksmažodžio vartojamas atitinkamo laiko dalyvis):

1.Gyveno(gyvenę) kartą karalius ir karalienė.
2.Ir susapnavo(susapnavęs) Gediminas sapną.

2. Būti (įvairiose formose) + Veik.dal. (- ęs,-usi; -ę,-usios)
Nev.dal.(-mas,-ma;-mi,-mos)
(-tas,-ta;-ti,tos)

1.Jis jau **buvo išėjęs**.2. Jei **būčiau galėjęs**, būčiau tau padėjęs.3.Visada **būk pasiruošęs** išvykti.4.Darbas jau **buvo atliktas.**

3.Buvo + be+ es.l.dal.(-ąs,-antis,-anti ir t.t.)(nebaigtas veiksmas)

1.Jis jau **buvo beeinąs**, bet apsigalvojo.2.Mergina jau **buvo besutinkanti**, tik pamatė motinos veidą.

4. Liautis
Baigti
Nustoti + vei.būt.k.l.dal.(-ęs,-usi,-ę,-usios)
Perstoti
Sustoti

1.Vaikai,**liaukitės plepėję**.2.Lietus **nustojo lijęs**.

5.Vietoj šalutinio sakinio su jungtuku„ kad‘‘(visų laikų dalyviai)

1. Jis sakė,(kad) važiuosiąs į Vilnių.2.Mergina gyrėsi,(kad) buvusi koncerte.3.Jonas pasakojo,(kad) dažnai čia lankydavęsis.

Vardažodžiai, linksnių vartojimas, kalbos kultūra

Moksleiviai, baigę pagrindinės mokyklos kursą, išmoksta vardažodžius, jų kaitymą, vartojimą, todėl 11-oje klasėje yra tik primenami svarbesni momentai, didžiausiais dėmesys skiriamas kalbos kultūrai.

Vardininkas

Vns.	Dgs.
- (i)as - is - ys, -(i)us	- (i)ai
- (i)a, -i - ė	- (i)os - ės
- is (III, V links.) - uo	- ys
- us	- ūs
Būdv. – as,-is	- i(medinis-iai)
jis, šitas, tas, šis anas	- ie

Pats	Patys
Petys	Pečiai
Mėnuo	Mėnesiai
Šuo	Šunys
Žmogus	Žmonės
Pavargęs	Pavargę
Einąs	Einą

Įvardžiuotinės formos

Vns.	Dgs.
- asis - usis - ysis - (i)oji	- ieji - (i)osios

Vartojimas	Pastabos
1. Reiškia subjektą, būseną: Saulelė tekėjo, lapeliai mirgėjo. Jis buvo gydytojas	
2. Su veiksmažodžiais **būti, pasitaikyti, atsirasti, atvykti, ateiti, atvažiuoti,** kai nėra dalies ar neapibrėžto kiekio atspalvio: Šie ginčai vis tebekyla. Štai ateina mūsų svečiai. Visi mokiniai atvyko.	 Dažnai kyla ginčų. Per šventes ateina svečių. Į varžybas atvyko mokinių iš gretimo miesto.

Pratimai:

1. Atrinkite, kur tinka vardininkas, kur reikia dalies kilmininko.

1. Ar dar yra parduotuvėje (pienas, pieno) _____? 2. (Banginiai, banginių) _____gyvena vandenyje. 3. Ant pažeistų lapų atsiranda (rudos dėmės, rudų dėmių) _____. 4. Tikimės, kad ir į mūsų mokyklą atvažiuos (svečiai, svečių) _____. 5. Iš vienos gamyklos buvo (nupirktas plienas, nupirkta plieno) _____. 6. Šalyje rasta ir (brangakmeniai, brangakmenių) _____.7. Žiemą vyrauja (šiaurės vėjai, šiaurės vėjų) _____. 8. Ir man pasitaiko (nuotykiai, nuotykių) _____. 9. Kartais kyla (įvairūs konfliktai, įvairių konfliktų) _____. 10. Padaugėjo (avarijos, avarijų) _____, bet sumažėjo (gaisrai, gaisrų) _____.

2. Įrašykite vardininko galūnes, suskliaustuosius vardažodžius parašykite vardininko linksniu.

Nuo Šatrijos kalno viršūnės atsiveria puik__ regin__. Čia brol__ artoj__ lietuviškai šneka. Vytautas buvo griežt__, bet teising__. Jų buvo (5) _____ . Gyvenimo kel__ neįspėjam__. Vėl žygiuoja kareiv__ per įkaitusį grindinį. (4) _____ ak__ geriau mato nei (1) _____. Pilk__ maumedž__ stovėjo ties__ it žvakės. Abu mūsų senel__ visiškai žil_. Tėvai greitai pražyla, kai vaikai neklusn__. Vienas lauke - ne kar__s. Eln__, kaip ir

kiti žvėr__, sunkiai žiemoja. Tingin__ ir kelią koja rodo. Koks tu gimin__ - (7) _____ vanduo nuo kisieliaus. Jūsų šird__ ir ak__ ieško namų šilumos. Gauta žin__ užgniaužė kvapą. Balt__ lank__, juod__ av _ , kas išmano, tas jas gano. (12) _____ erelių, (52) _____ __ _____ karveliai, (362) _____ _____ ____ žvirbliai. Esi mano įžūl__ gerbėj__. Kada mėlyn__ -juokiasi, kada pilk__ - verkia. Veln__ kaip viesul__ per langą išrūko. Susitiko akl__ , kurč__ ir nebyl__. Gaid__ vaikščiojo po kiemą išdid__ ir pasipūt__. Nepakelia__ našt _ užgulėjo pečius. Pasijuto (1) _____ bestov__ prie liūto narvo. Į kurią pusę vėj__ pučia, į tą ir medž __ linksta. Bail__ sustoja ten, kur dręs__ pradeda žygiuoti. Valstybės stipryb__ - dor__ žmon

Kilmininkas

Vns.	Dgs.
- (i)as, - is, -ys - (i)a, - i - ė - is(III) - pats - (i)us - uo, - ė	- (i)o - (i)os - ės - ies - aus - ens, -ers
Moteris	Moters
Obelis	Obels
Šuo	Šuns
Petys	Peties
Viešpats	Viešpaties
Pavarg**ęs**	Pavarg**us**io

Čia galima priminti visus III linksniuotės vyr.g. daiktavardžius, kurie linksniuojami mišriai.

V.	petys	krikščionis	pagonis	viešpats
K.	peties	krikščionio	pagonio	viešpaties
N.	pečiui	krikščioniui	pagoniui	viešpačiui
G.	petį	krikščionį	pagonį	viešpatį
Įn.	pečiu, petimi	krikščioniu	pagoniu	viešpačiu
Vt.	petyje	krikščionyje	pagonyje	viešpatyje
Š.	petie ,pety	krikščioni	pagoni	viešpatie
V.	pečiai	krikščionys	pagoniai	viešpačiai
K.	pečių	krikščionių	pagonių	viešpačių
N.	pečiams	krikščionims	pagonims	viešpačiams
G.	pečius	krikščionis	pagonis	viešpačius
Įn.	pečiais	krikščionimis	pagonimis	viešpačiais
Vt.	pečiuose	krikščionyse	pagonyse	viešpačiuose
Š.	pečiai	krikščionys	pagonys	viešpačiai

Įvardžiuotinės formos

Vns.		*Dgs.*	
Vard.	*Kilm.*	*Vard.*	*Kilm.*
-(i)asis -usis -ysis	-(i)ojo	-ieji	-(i)ųjų
-(i)oji	-(i)osios	-(i)osios	-(i)ųjų

Vartojimas

Vartojimas	*Pastabos*
1.**Su kilmininkiniais veiksmažodžiais**	
Laukti (linkėti) Bijoti Norėti (trokšti) Gėdytis Geisti Drovėtis Siekti Vengti Laikytis Reikėti Gailėti(s) Trūkti Stigti Dairytis Tykoti	
Reikalauti	

Klausti Prašyti Maldauti	Galima ir (ką?)
Klausytis (muzikos) Ilgėtis (tėvynės) Tikėtis Imtis (darbo) Griebtis (darbo) Mokytis (kalbos) Atsisakyti Atsikratyti Nusipelnyti	Слушать (музыку) Скучать (по кому? чему?) Надеяться (на что?) Хвататься за работу Браться за работу Учиться (чему?) языку Отказаться(от кого,чего?) Избавиться(от кого,чего?) Заслужить(что?)
Prieiti (prie išvados) Pripildyti Prikimšti Prisotinti Pridėti	
2. Su žodžiais: **daug, mažai, truputis**, **nemaža, šiek tiek, daugelis, keliolika, gausu, apstu,** **viena (geriausių sportininkių)** **turtingas, gobšus, šykštus, godus** **gausus, pilnas, kupinas,dosnus** **sausakimšas** 10,11… 19, 20, 100, 1000 ir t.t.,dvejetas,trejetas...	 Наполненыи водой Богатый деньгами Щедрый на слова Жадный на обещания
3. **Su galininkiniais veiksmažodžiais**, **turinčiais priešdėlį ne-** : neperku knygos nenoriu imti pinigų nematau tikslo negaliu ištarti žodžių	 Bet: yra nesunku suprasti užduotį Nelengva gauti paskolą
4. Su veiksmažodžiais, reikalaujančiais **dalies** ar **neapibrėžto kiekio** kilmininko: siekti tikslo turėti vilties kyla problemų įgauna pasitikėjimo turėjo reikšmės pasiekė neblogų rezultatų suteikia jaukumo įgijo patirties	 Bet: pasiekti tikslą turėti didelę viltį įgauna didžiulį pasitikėjimą turėjo didelę, milžinišką, lemiamą reikšmę įgijo didžiulę patirtį
5. Su **galininkine bendratimi** ir **slinkties** (eiti, bėgti, važiuoti, plaukti, skristi, lėkti, skubėti) bei siekimo (siųsti, kviesti, rinktis, šaukti, burtis**) veiksmažodžiais(**	

tikslo kilm.) išėjo vaiko pašaukti laivas plaukia prekių paimti išbėgo dokumento atsinešti susirinko tėvo pasveikinti siuntė žibuoklių rinkti (Taip yra todėl, kad čia kilmininkas ir bendratis yra susieti valdymo santykiu. Bendratis prišliejama prie kilmininko, kuris gali būti vartojamas vienas: išėjo vaiko, plaukia prekių, išbėgo dokumentų ir t.t.)	Bet: šaukė vaiką paėmiau prekes atsinešk dokumentą sveikiname tėvą renka žibutes
6. Su **neveikiamaisiais dalyviais,** kai subjektas reiškiamas kilmininku: vėjo išverstas medis (vėjas išvertė medį) mamos dovanota sagė (mama dovanojo sagę) vaikų papuošta eglutė žaislais (vaikai papuošė eglutę žaislais)	Bet: stalas apibarstytas miltais (stalą apibarstė miltais) namai apkaišyti berželiais (namus apkaišė berželiais) eglutė papuošta žaislais (eglutę papuošė žaislais)
Nepainioti	
vedamas žmonos *nešamas vėjo*	*vedinas žmona (tai ne dalyvis!)* *nešinas krepšiu*
7. **Požymio kilmininkas** (nederinamasis pažyminys: akmens kojos geros širdies žmogus vyras puikios sveikatos žmogus geros formos vaikinas aukšto ūgio namas prastos būklės mergina grakščios laikysenos	
8. Su **kilmininkiniais prielinksniais** (tiktų priminti ypatingesnius vartojimo atvejus): link upės, upės link mamos dėka už miško (vieta) po valandos (laikas)	

Pratimai:

1. Suskliaustuosius vardažodžius parašykite kilmininko linksniu.

(Drąsieji lakūnai) _____ _____ žygdarbis sukrėtė pasaulį tragiška baigtimi. Tarp (7 auklės) _____ _____ vaikas be galvos. Iš (kokia lėkštė) _____ _____ nepavalgysi? (Kokie medžiai) _____ _____ girioje daugiausia? Sotus (alkanas) _____ neužjaučia. Mamyte, tavo galva pilna (žili plaukai) _____ _____. Mergaitė priėjo prie (svečias) _____ ir pasisveikino. Leidomės į pakalne, prie (vanduo) _____. O, kuo toliau nuo (ta šuniška samdinio dalia) _____ _____ _____ _____! Pamiršau (draugas) _____ knygą namuose. Nesuprantu (tu) _____ ko iš (jis)_____ galėjai tikėtis? Vos tik pajutę (bundanti gamta) _____ _____ alsavimą, kurtiniai pradeda tuoktuves. Kurtinys mėgsta (spygliuočiai miškai) _____ _____ masyvus. Kai kurie paukščiai net žiemą nepalieka savo (gimtosios vietos) _____ _____. Susitiksime po (2 metai) _____ _____. Už (tie vandenys) _____ _____ matyti žemė. Neturiu (kantrybė) _____. Šis uždavinys turi keliolika (sprendimo būdai) _____ _____. Atmatavo metrą (medžiaga) _____.Pirkau (obuoliai ir kriaušės) _____ ir _____. Vyrai žiūrėjo į (žalios eglės) _____ _____, (lieknos pušys) _____ _____ viršūnes. Neišblės (tos dieno) ____ _____ prisiminimai. Tarpdury pasirodė (du berniukai) _____ _____ galvos. Tu visai nenori (aš) _____ suprasti. Niekuomet nebuvau matęs (tokia kraupi raudona pašvaistė) _____ _____ _____ _____. Daug (gražūs pasakojimai) _____ _____ ateina iš (senesnieji laikai) _____ _____. Jaunimas trokšta (permainos) _____, o senimas - (pastovumas) _____. Be (dora) _____ - ne gyvenimas. Šeima - (tautos ateitis) _____ _____ kūrėja. (Gėda) _____ praradimas - doros saulėlydis. Nenoras atsisakyti (yda) _____ - dviguba yda. Melas - (visi nusikaltimai) _____ _____ sąjungininkas.

2. Pavartokite kilmininką tiesioginiam veiksmo objektai nusakyti.

1) Visi nekantriai laukia (Kūčių naktis) _____ _____.
2) Mergaitės bėga į kiemą ir klauso (šunų lojimas) _____ _____.
3) Svarbiausias kalėdotojų tikslas yra pasveikinti seimininkus ir palinkėti jiems (sveikata, laimė) _____ ir _____.
4) Persirengėliai norėjo (blynai, mėsa) _____ ir ___ _____, bet visiems užteko tik (blynai) _____.
5) Jiems reikėjo(didelė kantrybė) _____ _____, kol išmargino kiaušinius.
6) Vaikams trūko (jėga, sumanumas) _____ ir _____.
7)Žmonės gailėjo (prarastas laikas) _____ _____.
8) Lalauninkai prašė (šeimininkas) _____ (dovanos) _____.
9) Visos mergaitės trokšta (šeimyninė laimė) _____ _____.
10) Jauni ir seni ieško (paparčio žiedas) _____.

3. Parašykite tikslo kilmininkus su bendratimi.

1. Plaunu rankas — Einu plauti _____. 2. Reikia girdyti karvę — Bėk _____ _____. 3. Gesina gaisrą — Atskubėjo_____ _____. 4. Parneš kirvį — Siuntė vaiką_____ _____.

4. Įrašykite reikiamą linksnio galūnę. Žodžiu paaiškinkite linksnio pasirinkimą.

1. Prie paminklo padėjome gėl__. 2. Eik dur__ atidaryti. 3. Priėjome išvad__, kad geriausia atostogauti prie ežerų. 4. Lakūn__ buvo sutrenkta galva. 5. Į griovį atplaukdavo lydek__. 6. Nebebūsiu čia nė minut__. 7. Naujieji nutarimai turi didel__ reikšm__. 8. Nebarkite t__ vaik__. 9. Ji yra viena geriaus__ Lietuvos sportinink__.

5. Nustatykite, kurie kilmininkai ir kodėl netinka. Juos ištaisykite.

1. Buvo prieita išvados, jog darbą būtina pertvarkyti. 2. Nepriėjau tėvų namelių, o priėjau girelę. 3. Vieningos nuomonės prieisime tik nuodugniai šį dalyką aptarę. 4. Vyras buvo kaip reta: stiprios sveikatos, geros galvos.

6. Prie kilmininko parašykite kuo daugiau bendračių, kurios rodytų, kas daroma su daiktu.

Jis atėjo pas mūs uogų…
Mergaitė įslinko laiškų...

7. Sakinių kilmininkus su bendratimi prie slankos veiksmažodžių pakeiskite taip, kad reikėtų vartoti galininką su bendratimi, pvz.:

Pamotė išvarė našlaitę gyvulių ganyti = Pamotė liepė našlaitei gyvulius ganyti;
Kaimynas atėjo kirvio pasiskolinti =
Pakvietė kaimynę kambarių tvarkyti =
Šeimininkas išvarė berną miško kirsti =
Tėtė išvažiavo kelio taisyti =

8. Įrašykite taisyklingą linksnio formą tikslui reikšti

1) Jaunimas susirinko pasveikinti _____ (šeimininkai).
2) Velnias užšoko ant stogo_____ (kaminas) užkimšti.
3) Tėvas atsinešė verbą_____ (vaikas) plakti.
4) Vyrai ir vaikai renkasi _____ (margučiai) ridinėti.
5) Jie pasidarė lovelį _____ (margučiai) ridinėti.
6) Mergaitės atbėgo prie upės _____ (vainikėliai) leisti.
7) Kaimynė paėmė peiliuką _____ (kiaušinis) marginti.
8) Jaunuoliai išbėgo skinti_____ (paparčio žiedas).
9) Moterys prisirinko žolių_____ (vaistai) gaminti.
10) Per vėlines visi skuba aplankyti_____ (artimųjų kapai).

9. Ištaisykite netinkamus tikslo naudininkus.

1. Valdyba susirinko posėdžiui. 2. Ekskursantai nuėjo pietums. 3. Direktorius kviečia klasių seniūnus pasitarimui. 4. Reikia važiuoti sveikatos pasitikrinimui, gal ir operacijai. 5.

Rinkomės į salę garbingai datai paminėti. 6. Kvalifikacijai kelti buvo pasiųsti šeši žmonės. 7. Nedrįstu pakviesti šokiui.

10. Pavartokite taisyklingą linksnį po prielinksnio už

1) Baltų gentys gyveno ir už _____ (Dnepras).
2) Kunigaikščiai buvo turtingesni už_____ _____ (paprasti kariai).
3) Žmonės manė, kad dievai baudžia už _____ (nuodėmės).
4) Baltų kultūra nebuvo primityvesnė už_____ _____ _____ _____ (kitų Europos tautų kultūra).
5) Už_____ _____(karaliaus karūna) Mindaugui teko daug sumokėti,
6)Kai kuriuos kunigaikščius Mindaugas vertė grobti žemes už_____ _____ (Lietuvos ribos).
7) Livonijos ordinas įsikūrė vakarų pasienyje, už_____ _____ (Dauguvos upė).
8) Lietuva tapo galingesnė už_____ _____ _____ (daugelis Europos valstybės).

Naudininkas

Vns.			*Dgs.*	
būdv, skaitv, įv.,dal.	daiktav.		būdv, skaitv, įv.,dal.	daiktav.
- (i)am	-as, -is,-ys -us -uo -a, -ė, -is -uo	-(i)ui -(i)ai, -ei	- iems (mediniai-mediniams)	-(i)ai -(i)ams -ys -ims -ūs -ums -(i)os -oms -ės - ėms

Įvardžiuotinės formos

Vns.		*Dgs.*	
Vard.	*Naud.*	*Vard.*	*Naud.*

-(i)asis -usis -ysis	-(i)ajam	-ieji	-iesiems
-(i)oji	-(i)ajai	-(i)osios	-(io)sioms

Vartojimas

Vartojimas	Pastabos
1. Su **naudininko** reikalaujančiais veiksmažodžiais: prieštarauti tikti keršyti pavydėti grasinti patikti tarnauti trukdyti	
dėkoti pritarti vadovauti atstovauti atsiskaityti atsispirti pralaimėti nusikalsti teisėjauti prilygti įkąsti priekaištauti rūpėti	благодарить (кого?) согласиться (с кем? чем?) руководить (кем?, чем?) представлять (кого? что?) отчитываться (перед кем?) отстоять (перед кем? чем?) проигрывать (против кого? чего?) провиниться (перед кем? чем?) судить сравниться(с кем,чем?) укусить(кого,что?) упрекать(кого,что?) беспокоить (кого,что?)

Vartojimas	Pastabos
2.Su žodžiais: **Gabus, talentingas, kenksmingas, pavojingas, naudingas, ištikimas, žalingas, tinkamas, artimas, būdingas, jautrus, reikalingas,atsparus**	
3**. Paskirties** naudininkas: čia grūdai sėklai reikės pinigų kelionei žaislai vaikams	
	Įsidėmėti

Lėšos prekėms įsigyti Pinigai karvei pirkti Lysvė gėlėms sodinti	Išėjo prekių įsigyti Išvyko karvės pirkti Išėjo gėlių sodinti
4. **Laiko naudininkas** (turi būti ryškus paskirties atspalvis): paleisk šunį nakčiai liko darbo šiai dienai parašyk darbą pirmadieniui išvyko dviem savaitėms (Keliame klausimą "kuriam laikui?", galima versti: "на какое время?")	Bet (nėra paskirties atspalvio): paleisk šunį naktį šią dieną dirbsime pirmadienį rašysime darbą keliavo dvi savaites (Keliame klausimą "kada?", "kiek laiko?")
Konstrukcijoje **padalyvis + subjekto naudininkas:** Šalčiams atslūgus, atėjo pavasaris Sigutės brolis, karui pasibaigus, grįžo namo.	

Pratimai:

1. Suskliaustuosius vardažodžius parašykite naudininko linksniu.

(Moteris)_____ įgriso svetimam kampe gyventi. (Laužas) _____ užgesus, tamsa apgaubė ir mūsų palapinę. (Ąžuoliniai stulpai) _____ _____ išpjauti prireikė samdomos darbo jėgos. Sklypas atiteko (vyriausiasis brolis) _____ _____. Mama padovanojo (duktė) _____ gintarinius karolius. Noras patikti (visi) _____ - juokingiausia merginos svajonė. (Doras žmogus) _____ _____ sąžiningumas brangesnis už visus turtus. Vergauti (melas) _____ - negarbingiausia vergija. (Mes) _____ , (lietuviai) _____ (patriotai) _____, Šatrija gal pasirodys už Everestą aukštesnė. (M. K. Čiurlionis) _____, spalvų ir garsų (valdovas) _____, pagarbiai lenkiasi visa Lietuva. Jo tapyba neša (dvasia) _____. palaimą. A. Baranausko klėtelė - paminklas, brangus kiekvieno lietuvio(širdis). V. Kudirkos darbai ir kūryba ragina darbuotis krašto (labas) _____, saugoti širdyse negęstančią meilę (tėvynė Lietuva) _____ _____ . Praėjus (kelios valandos) _____ _____, žmogus pasibels į seno medinio namelio duris. Spausdintas lietuviškas žodis nešė atgaivą ir (artojas) _____, ir (daraktorius) _____, ir (sena močiutė) _____ _____. Knygnešio istoriją (mes) _____ pasakojo A. Biliūnas. Ekskursijoje jis vadovaus (2 grupės) _____ _____, o baigiamajame ture atstovaus mūsų

(komanda) _____. Kas pažadins tavo ryžtą dorai tarnauti (gimtoji žemė) _____ _____? . V. Krėvės herojai buvo pasiryžę verčiau mirti nei vergauti (piktasis priešas) _____ _____. Miestiečiai vargšus išlydėjo įsakydami (niekas) _____ neprasitarti, bet tiedu viską išpasakojo savo (žmonos) _____ ir kaipmat abu liko nebyliai. Padavimuose baudžiami tie, (kurie) _____ pritrūksta valios ir santūrumo.(Degtinė) _____į trobą įeinant, protas išeina laukan. (Apmaudas) _____ pašokus valdyk rankas ir liežuvį. A. Vienuolis, besimokydamas IV gimnazijos klasėje liko (antri metai) _____ _____. Tėvas apie tai parašė (vyskupas A. Baranauskas) _____ _____. Šis pareikalavo: “Atsiųskite (aš) _____ tą balvoną". Viešnagė Seinuose pažėrė (būsimasis rašytojas) _____ _____ aibę įspūdžių.

2. Įrašykite į tekstą reikiamas praleistų veiksmažodžių formas:

nepatikti, nepatinka, nepatiko;
nepritarti, nepritaria, nepritarė;
padėkoti, padėkoja, padėkojo;
patarti, pataria, patarė;
priekaištauti, priekaištauja, priekaištavo;
prilygti, prilygsta, prilygo;
tarnauti, tarnauja, tarnavo;
trukdyti, trukdo, trukdė;
tikti, tinka, tiko

Už Lietuvos himną mes turime _____Vincui Kudirkai. Jis parašė „Tautiškos giesmės" žodžius ir sukūrė melodiją. Tačiau giesmė valstybės himnu tapo ne iš karto. Vieniems _____ jos tekstas, kiti _____muzikai. Daugelis _____ Vincui Kudirkai dėl ne visai taisyklingos kalbos. Kai kas manė, kad himnui labiau_____Maironio „Kur bėga Šešupė". Giesmės priešininkai _____ komisijai gerai pagalvoti net ir po to, kai ji buvo oficialiai pripažinta respublikos himnu. Po karo išlikti himnu „Tautiškai giesmei"_____ tekstas, į kurį buvo sunku įrašyti Stalino vardą, ir giesmės autoriaus asmenybė. Nuo 1950 iki 1988 metų Lietuva giedojo kitą himną, kuris ragino _____ Tarybų Sąjungai. Tačiau naujasis himnas negalėjo . „Tautiškai giesmei", kuri yra mūsų istorinių tradicijų, nacionalinių vertybių dalis. Nuo 1988 metų vėl visa Lietuva gieda savo senąjį himną.

3. Ištaisykite linksnių vartojimo klaidas

1) Daug kartų į Vilnių veržėsi priešai, bet pilį niekas neįstengė paimti.
2) Atvykėliai negalėjo išmokyti lietuvius prekybos gudrybių.
3) Karalius turėjo atstovauti visą lietuvių tautą.
4) Laikyti karves, ožkas ir arklius senovės lietuviai dar negalėjo.

4. Raskite ir ištaisykite klaidingus laiko naudininkus.

1. Taupyk duoną rytojui, ne darbą. 2. Sausio pirmai įmonė turėjo 80 darbuotojų. 3. Šiai valandai to pasakyti dar negalime. 4. Skelbiame pertrauką penkiolikai minučių. 5. Tvarkaraštis sudarytas visiems metams. 6. Šiuos uždavinius išspręskite pirmadieniui. 7. Gegužės trisdešimtai mokslo metai baigsis. 8. Kokios mūsų perspektyvos šiai dienai? 9. Dvyliktai valandai balsavo trečdalis visų rinkėjų.

5. Nurodykite, kurie naudininkai tinka, o netinkamus ištaisykite.

1. Karvytę seneliai laikys veislei. 2. Ar girdėjote mokytojo paliepimą sutvarkyti klasei? 3. Nesilaikai taisyklių rašybai. 4. Mokiniams reikia būti drausmingiems. 5. Jiems mūsų neįveikti. 6. Televizorių atidavėme taisymui. 7. Sustokime poilsiui ir valandėlei atsipūskime. 8. Važiuosiu atostogoms pas gimines. 9. Jis nekreipia dėmesio savo išvaizdai. 10. Makulatūros gabenimui pasiskolinome rogutes. 11. Reikia sunkvežimio spintai parvežti. 12. Kokios užduotys skirtos šiai dienai? 13. Šiai dienai dar daug kas neaišku. 14. Padarytas nuostolis tūkstančio litų sumai.

Galininkas

(primenu tik kai kurias galūnes)

Vns.		*Dgs.*			
pati pavargusi graži	-ią	-(i)ai(vaikai) -ū(sūnus) -i(balti) -ys(dalyviai)	-(i)us	jie šie tie anie	**-(i)uos**
nulinkęs	-usį				

Įvardžiuotinės formos

Vns.	*Dgs.*

Vard.	*Gal.*	*Vard.*	*Gal.*
-(i)asis -usis -ysis	-(i)ąjį -ųjį -įjį	-ieji	-(i)uosius
-(i)oji	-(i)ąją	-(i)osios	-**ą**sias

Vartojimas

Vartojimas	*Pastabos*
1. Su **galininkiniais veiksmažodžiais** (rusų k. – переходные глаголы): atitikti atkreipti dėmesį (į ką?) kreiptis (į ką?) įsimylėti linkti (į ką?) prieiti (ką?) nuomonę užjausti tikėti (Dievą? Dievu) išmanyti nusimanyti (apie ką?)	 соответствовать (кому? чему?) обратиться (к кому? чему?) влюбиться (в кого?) склоняться (к кому? чему?) подойти (к кому? чему?) мнению сочувствовать (кому? чему?) разбираться (в ком? чем?)
2. **Laikui** reikšti (kada?, kiek laiko?) Naktį lijo Mokėsi trejus metus Vasarą šilta	
3. **Su galininkiniais prielinksniais**: palei pas pro per (išaugo per sprindį) (buvo per 10 mokinių) po: 1) pasikartojantis veiksmas: po vietovę važinėti po miestą bėgioti po mišką keliauti po Lietuvą 2) padalijimas: davė po saldainį skyrė po 10 litų išdalino po užduotį už: 1) palyginimas: sesuo aukštesnė už brolį dirba geriau už mane 2) pavadavimas nueik už mane į parduotuvę atliko už jį visus darbus 3) su veiksmažodžiais : mokėti, pykti,	Galima prisiminti klaidingą “pas” vartojimą

barti, kovoti, kariauti, atsilyginti ir t.t. (kaip rusų k.).	

Pratimai:

1. Suskliaustuosius vardažodžius parašykite galininko linksniu.

(Kiti)_____ daryti (laimingi) - didžiausia laimė. Atimdamas (laimė) __ _____ iš kito, prarandi ir (savoji) _____. Plėšdamas (svetima garbė), _____ _____, savosios nepadidinsi. Panagrinėję rašytojų biografijas, sužinome dažną autorių buvus panašų į (mes patys) _____ _____. Ir vėl skrieja taurė į (juodosios gelmės) _____ _____. Baublyje D. Poška laikė (archeologiniai radiniai) _____ _____. (šarvai) _____ ir (ginklai) _____. Jo eksponatai žadino (patriotinės nuotaikos) _____ _____. A. Baranauskas per (2 atostogos) _____ _____ sugebėjo įrodyti lietuviško žodžio skambumą ir vaizdingumą. Gydydamas kitų (sielos) _____, daktare, tu pamiršai savo (kūnas) _____ (E. Mieželaitis apie V. Kudirką). Švendubrėnai (savoji įžymybė) _____ _____ Velnio akmeniu vadina. (Mes) _____ netikėtai užklupo audra. Mažasis sutepė (tavosios knygos) _____ _____. Atmatavau (83 metrai) _____ _____ _____ audinio. Įspėjau (tu) _____ dėl galimos apgaulės. Lesink (višta) _____ nors (7 metai) _____ _____, vis tiek (1) _____ pietūs. Malonu (jie) _____ matyti savo manuose. Amžių vėjai barstė (geltonas smėlis) _____ _____. Gydytojas geriau nusimano apie (žemiški dalykai) _____ _____. Įnirtę kirtėjai nuleido dar (2 eglės) _____ _____. Ak, čiulbėkit, paukščiai, (šventa ryto giesmė) _____ _____ _____. Vargdienis keiksnoja savo (šuniška dalia) _____ _____. Nubėgau ne į (ta pusė)_____ _____. Berniukas prisimerkęs žiūrėjo į (marios) _____. Ilgai klaidžiojau po aukštai (sužėlusios žolės) _____ _____. Piemuo laikė (vadžios) _____ ir mosavo botagu. Privažiavę (kryžkelė) _____ sustojome. Sode auginame (žaliosios vynuogės) _____ _____. Šįmet žaidžiau tik (3 rungtynės)_____ _____. Išmokau kelių eismo (taisyklės) _____ __. Pagyrimo raištą gavau už (stropus mokymasis) _____ _____. Pro (užšalę langai) _____ _____ negalėjai nieko matyti. Netyčia sudaužė (molinis ąsotis) _____ _____. Grąžinkite (aš) _____ (4000) _____ _____ litų. Sutikau (2) _____ valstiečių (rogės) _____, slenkančias miestelio link. Valtelė buvo per maža, kad išlaikytų (tie 6 žmonės) _____ _____ _____. Gandrų pulkeliai susimetė į (plačios pievos) _____ _____. Pro (retos šakos) _____ _____ ryto spinduliai žadino iš miego. Į (vešli žolė) _____ _____ krito obuoliai.

2. Raskite, kur netinka objekto galininkas, ir ištaisykite. Suabejoję tikrinkitės norminamojoje kalbos literatūroje.

1. Atskaitom mes su Stepuku devintą pušaitės metūgį, išsukam jos šerdį ir darom birbynę. 2. Ką tu nori? 3. Motinai linksma: sulaukė mylimą sūnų. 4. Jo ūgis siekia du metrus. 5. Teisėjauti šias rungtynes buvo paprašytas svečias. 6. Ar nutarimas atitinka įstatymus? 7. Mes ieškom savo draugą. 8. Kieno interesus jie atstovauja? 9. Paklausykite dabar kitą dainą. 10. Gaili rasa gulė medžius ir žolę. 11. Pakenkus šį smegenų centrą, žmogų ištinka paralyžius. 12. Tęskite tęskite, aš klausau jus. 13. Kokį tu priedą reikalauji? 14. Šitą knygą jūs sulauksite artimiausiu metu.

3. Pasakykite, kas tarp skliaustelių neteiktina.

1. Mano senelė labai tikėjo (Dievą, į Dievą, Dievui). 2. Negaliu tikėti (tokiam melagiui, tokiu melagiu, į tokį melagį). 3. Paklausk (pas mamą, mamą, mamos), ar greitai bus pietūs. 4. Prašysiu (draugų, draugus, pas draugus), kad man padėtų.

4. Parinkite galininką arba, kur reikia, neiginio kilmininką.

1. Negirk pradž_, girk pabaig_. 2. Mes dar neišdainavome vis_ dairu_. 3. Gaila, kad tok_ svarb_ knyg_ tada neišleido. 4. Nespaudęs norag_, nekepsi pyrag_ 5. Paniekinęs tėvų duon_, geresn_ nerasi. 6. Nejuokink žmon_. 7. Tok_ filosof_ nesu girdėjęs.

5. Kurie du linksniai čia toleruojami? Kurį rinktumėtės?

1. Aš nespėju tvark_ daryti. 2. Silpnesn_ negalima skriausti. 3. Man dar neteko matyti šit_ komand_.

6. Parinkite galininką arba, kur reikia, tikslo kilmininką.

1. Mane jau ragina išsiimti pas_. 2. Važiuosiu atsiimti pas_ . 3. Rengiasi vyrai tėvyn_ ginti. 4. Ginti tėvyn_ šventa pareiga. 5. Atvyks skaityti paskait_ profesorius iš Londono. 6. Eisime kiem_ tvarkyti. 7. Seniai reikėjo kiem_ sutvarkyti. 8. Aptarti savo veikl_ susirinko būrelio nariai.

7. Parinkite galininką arba, kur reikia, paskirties naudininką.

1. Kaip pavadinti mokyklos laikrašt_? 2. Paskelbtas konkursas laikraščio pavadinim_ sukurti. 3. Miestas nori išlaikyti savo muziej_. 4. Išlaikyti muziej_ būtinos lėšos. 5. Reikia imtis priemonių ekonomik_ stabilizuoti. 6-. Tai buvo patalpa materialin_ vertyb_ saugoti. 7. Tiek audeklo užtektų apjuosti mūsų planet_. 8. Įvyko renginys garbing_ sukak_ paminėti.

8. Nurodykite, kur ir kodėl netinka arba nelabai tinka galininkas, ir ištaisykite.

1. Norint gerai pažinti šių dienų kalbą, reikia pažinti jos istoriją. 2. Kas atstovaus mūsų miestą? 3. Girtavimas pakenkia kepenis. 4. Išlaidos turi daugmaž atitikti pajamas. 5. Eisime šieną grėbti. 6. Senelis moka įvairias pasakas ir žino visokius atsitikimus. 7. Kiauras dienas ji audė audeklus. 8. Kas mus laukia ateityje? 9. Motina pabučiavo vaiką į

skruostą. 10. Šį žodį nelinksniuojame. 11. Pinigai skirti moksleivius remti. 12. Bičiuliai atvyks savo draugą pagerbti. 13. Ne pirmus metus kas vasarą aplankau pajūrį.

Įnagininkas

Vns.		*Vns.*	
-(i)as -is -ys -uo gražus	-(i)u	-(i)ai (I linksn.daikt.) dideli gražūs patys	–(i)ais
sūnus	–umi	sūnūs	-umis
		kryžiai	-iais
(III linksn.) akis vagis	-imi	akys vagys akmenys seserys	-imis
-(i)a, -i -uo -ė	-(i)a -imi -e	-(i)os -ės	-omis -ėmis

jis, tas anas, šis šitas	**-(i)uo**		

Įvardžiuotinės formos

Vns.		*Dgs.*	
Vard.	*Įnag.*	*Vard.*	*Įnag.*
-(i)asis -usis -ysis	-(i)uoju	-ieji	-(i)aisiais
-(i)oji	-(i)**ą**ja	-(i)osios	-(i)osiomis

Vartojimas

Vartojimas	*Pastabos*
1. Su **įnagininko** reikalaujančiais veiksmažodžiais:	
džiaugtis	радоваться (кому? чему?)
girtis	
grožėtis	
gėrėtis	
žavėtis	
bjaurėtis	
šlykštėtis	
bodėtis	
tikėtis	
pasikliauti	верить (кому? чему?)
pasitikėti	положиться (на кого? что?)
garsėti	доверить (кому? чему?)
pasižymėti	
didžiuotis	
domėtis	
rūpintis	заботиться (о ком ?о чем?)
stebėtis	удивляться (кому? чему?)
abejoti	сомневаться (в ком? чем?)
skųstis	жаловаться (на кого? что?)
vadovautis	
sekti	брать пример (с кого?)
įtarti	подозревать (в ком? в чем?)
2. Veiksmo **priemonei, instrumentui** reikšti:	
mušė lazda	
groja pianinu	
keliauja mašina	
negali išreikšti žodžiais	
rašo tušinuku	

3. Veiksmo **laikui** reikšti: (metas, metai, laikas, laikai, tarpas – kiti žodžiai tik daugiskaita) naktimis šąla rytais sportuoju tuo metu sirgau tais laikais gyveno	
4. Veiksmo **vietai** reikšti: važiuoja gatve grįžo mišku ėjo laukais plaukė jūromis (Su judėjimą, kryptį reiškiančiais veiksmažodžiais)	Bet: stovi gatvėje auga miške sušalom lauke žuvys veisiasi jūroje (Su buvimą, būseną reiškiančiais veiksmažodžiais)
5. Veiksmo **būdui, kiekybei** reikšti (kaip? kokiu būdu?): kovojo visomis jėgomis romanas išėjo 2 tomais jaučiu širdimi vaistai tabletėmis ji dirba dviem etatais sustojo ratu žygiavo vorele ėjo darnia greta	Sunkiau apibūdinami atvejai: šiuo požiūriu nesutinku pakalbėkim tuo klausimu šiuo atžvilgiu tu neteisus šiuo atveju tinka
6. **Požymiui** reikšti: trobelė šiaudiniu stogu mergina gelsvomis kasomis vaikas putliais žandais vyras žilais ūsais	
7. **Virsmui, tapsmui, nenuolatiniam būviui** reikšti: 1)kai frazė baigiama daiktavardžiu – jis tapo puikiu mokslininku jis tada buvo direktoriumi ji pavirto pikta pamote 2) su veiksmažodžiais: laikyti, vadinti, pripažinti, paskelbti, paskirti (kartais dėtis, apsimesti): vadino protingu pripažino kaltu paskelbė pirmuoju paskyrė atsakingu laikė ypatingu apsimetė miegančiu dėjosi kvailu	Kitais atvejais: (**dvejybiniai linksniai**) jis buvo linksmas niekad nemačiau jo liūdno jam reikia tapti rimtam jį kasdien matau išgėrusį
8. Su **įnagininko prielinksniais**: po, su,	

ties, sulig: sulig pirmais akordais salėje tapo tylu jos plaukai sulig pečiais medis užaugo sulig langu sulig tais žodžiais įėjo į klasę	

Pratimai:

1. Suskliaustuosius vardažodžius parašykite įnagininko linksniu.

Kas nesižavi V.Krėvės talentingai (sukurti) _____ dzūkų buities (pa veikslai) _____? Jaunikaitis būsiąs pripažintas (šauniausias riteris) _____ _____, jei gausiąs žiedą su (brangusis rubinas) _____ _____. Džiaugiuosi (laisvė ir sėkmė) _____ ir _____ P. Rimšos skulptūrinės kompozicijos motinos veidas spinduliuoja (gerumas ir išmintis) _____ ir _____. V.Kudirkos vardą su (didelė pagarba) _____ _____ taria visi žmonės. Atsakinėjančiam draugui stengiausi padėti: ir (gestai) _____, ir (mimika) _____ ir pirštų (lankstymas) _____, ir (šnabždesiai) _____. Visokių lapelių su (formulės) _____, (schemos) _____, (taisyklės) _____ užčiuptumėte kišenėse ir užantyje. (Mėnesėtos naktys) _____ _____ seserys klaidžiodavusios po parką, todėl tėvai jas praminė (pelėdos) _____ - taip atsirado Lazdynų Pelėdos slapyvardis. Lietuvos žmogus tebesididžiuoja (žiloji senovė) _____ _____. Ir gegužė pavirsta (vanagas) _____ , kai badas prispiria. Jei pirmąkart svečiuositės Vilniuje, nepamirškite pasigrožėti (šis nepakartojamas gotikos stebuklas) _____ _____ _____ _____. Autoriaus jaunystė buvo ne (medus) _____ tepta. Verta dėl jo nemigti (naktys) _____. (Šis nemirtingas skrydis) _____ _____ _____ Darius ir Girėnas įrašė savo vardus į pasaulio aviacijos istoriją. Rytą vaikščioja (4) _____, dieną - (2) _____, vakare - (3 kojos) _____ _____. Viešnia patraukė (siauri kaulėti pečiai) _____ _____ _____. Dirbtiniai mėnuliai skrieja (bežvaigždė erdvė) _____ _____. Jaunas mėnulis iriasi (vaiski padangė) _____ _____. Brolis rūpinasi (sesuo) _____. Susimąsčiusi ji lėtai žingsniavo (šalikelė) _____. Su (didžiausias triukšmas) _____ _____ įgriuvo į trobą. Vieškelis suka (dideli medžiai) _____ _____ apaugusion gatvelėn. Teko susitikti su (nuostabūs žmonės) _____ _____. Jaunamartė pasidabino (žalioji rūtelė) _____ _____. Kurtiniai minta medžių (pumpurai, spygliai, žolės, uogos, sėklos, vabaliukai) _____ _____ _____ _____ _____ _____. Pasimėgauja net (spanguolės) _____. Girtis savo (dorybės) _____ - jau nedorybė. Sunkiausias mokslas - mokytis naudotis (laisvė) _____. Žvilgčioju į Nevėžio kaspiną, vingiuojantį (negilus slėnis) _____ _____. Tik apmesk (žvilgsnis) _____ pušaičių jaunuolyną, banguojantį (garbanotos viršūnės) _____ _____. M.K.Čiurlionis (nuostabūs dailės kūriniai) _____ _____ _____ garsina Lietuvos vardą pasaulyje.

2. Pavartokite taisyklingą linksnį po prielinksnio <u>po</u>

1) Keturiolika kaimų buvo palaidota po _____ (smėlis).
2) Po _____ _____ (keleri metai) žmonės apželdino kopas kalnų

pušimis.

3) Žvejų sodybos išsidėstė po _____ _____ (visas pamarys).
4) Po_____ _____(devyni mėnesiai) valdovui gimė nuostabi dukra.
5) Garsas apie Neringos grožį ir gerą širdį pasklido po _____ _____ (visa šalis).
6) Neringa nešė ir nešė smėlį po _____ (prijuostė) ir supylė pylimą.
7) Smagu paplaukioti po _____ _____ _____(Rytų Lietuvos ežerai).
8) Mergaitė su savo mylimuoju irstėsi po_____ (Nemunas).
9) Gėlės tebežydėjo ir po_____ _____ (kelios savaitės)
10) Žmonės sako, kad ir dabar po_____ (žemė) skamba varpai.

3. Raskite, kur su veiksmažodžiais arba būdvardžiais įnagininkai netinka, ir ištaisykite. Suabejoję tikrinkitės norminamojoje kalbos literatūroje.

1. Kito nelaime nesidžiauk 2. Mūsų fonoteka gausėja įrašais. 3. Aš esu nustebęs tuo pokalbiu. 4. Rūpestis gimtąja kalba — svarbus dalykas. 5. Obuolius prikimškite pasidarytu įdaru ir kepkite. 6. Lentynos prikrautos knygomis. 7. Tomis išvadomis labai abejoju. 8. Kvepiantys pušynai mus pripildo energija, džiaugsmu. 9. Savaitė buvo turtinga sporto renginiais. 10. Gatvės knibždėte knibždėjo praeiviais. 11. Po karo daug namų buvo virtę griuvėsiais. 12. Aukite tikrais patriotais, nebūkite silpni dvasia. 13. Garo katilai pripildomi vandeniu. 14. Šią dainą kompozitorius sukūrė žymaus poeto tekstu.

4. Ištaisykite įnagininkus, reiškiančius veikėją arba būsenos sukėlėją, bet palikite reiškiančius priemonę.

1. Nauji vartai užrakinti variniais rakteliais. 2. Romėnai buvo pavergti germanais. 3. Sala tankiai apgyventa atvykėliais. 4. Buvome nuliūdinti tokiu jo elgesiu. 5. Snaudžia miškai, žiemos apkloti sniegu, miega upės, sukaustytos ledu.

5. Įrašykite tinkamą daiktavardžio vardininko arba įnagininko galūnę.

1. Dantė buvo ital, o Moljeras prancūz_. 2. Avarijos priežast_ gali būti nesutvarkyti stabdžiai. 3. Šio leidinio steigėj_ yra žinomas verslininkas. 4. Būkime ištikim_ tėvynės sūn_. 5. Viena mūsų kaimynė tapo didel_ viršinink_. 6. Svarbiaus_ mūsų laimėjim_ yra išsikovotoji laisvė.

6. Įrašykite būdvardžių ir būdvardiškųjų žodžių, reiškiančių būvį, reikiamas galūnes. Kad nesuklystute, pabraukite ir tą žodį, su kuriuo būtina derinti, arba pasakykite numanomąjį.

1. Didikai tada buvo galing_. 2. Jums reikia būti darbštesn_ ir tvarkingesn_. 3. Kas mus padarys laiming_? 4. Augančiam vaikui daina tampa vis skambesn_ ir gražesn_. 5. Neliksime vieniš_. 6. Pirm_ būti visada sunkiausia. 7. Kaip išmokyti jaunuolius būti atsaking_ už save ir kitus? 8. Niekas nepadarys man_ abejing_. 9. Pasijutau tikrai išdid_, nes atbėgau antr_. 10. Geriau būti proting_ negu turting_. 11. Nė karto nemačiau jo įsižeidus_. 12. Didelis buvo jaunuolio pasiryžimas išlikti taur_. 13. Kaip mums tapti tok_ kaip jis? 14. Kok_ buvai, tok_ likai. 15. Pasaulį kitok_, daug gražesn_, išvydau. 16. Įsimylėjęs žmogus visada atrodo laiming_.

7. Galvokite, ką su kuo derinti, ir įrašykite galūnes.

1. Seniai nemačiau jo linksm_. 2. Dabar jam derėtų būti linksm_. 3. Jau turėtum būti linksm_. 4. Vakar sutikau jį linksm_. 5. Neatsimenu vakaro tok_ graž_. 6. Jai būtina tapti rimtesn_. 7. Mačiau tetą labai skubanč_. 8. Tokios sąlygos leidžia pasijusti laisv_. 9. Ar kas mus padarys tolerantišk_? 10. Kaip mums būti teising_ ir išlikti visą gyvenimą tok_?

8. Įrodykite, kad stengiantis pavartoti dvejybinius linksnius čia apsirikta, ir ištaisykite.

1. Jis klaidžiojo miškais, nebijodamas būti laukinių žvėrių sudraskytam. 2. Gatvėje privalome būti labai atsargiems. 3. Visi įkalbinėjo jj būti linksmesniam. 4. Jo skrydis mus moko būti drąsiems.

9. Pataisykite bendraamžių rašiniuose klaidingai pavartotus įnagininkus.

1. Būdamas dar visai mažu, aš pamačiau jūrą. 2. Kiek nedaug tereikia, kad galėtum pasijusti laimingu! 3. Jaunystėje niekas nenori būti nesuprastu, atstumtu. 4. Būdama mokine, jau svajojau apie studijas. 5. Žmogus keičiasi, tačiau dažnai mes jį prisimename tokiu, kokiu pažinome. 6. Taip Brisius tapo nebereikalingu. 7. Jaunam žmogui reikia mokytis būti savarankišku. 8. Daugelis esame to būrelio nariais. 9. Sąraše buvau įrašytas antru. 10. Tropai rašytojo kalbą daro vaizdingesne. 11. Anglų kalba nebus man brangesne už lietuvių kalbą. 12. Mūsų tėvai buvo suvaržyti aplinkybėmis. 13. Senolių dvasingumas skatina mus būti dorais ir teisingais.

10. Pasakykite, ką vartoti tinka, ką ne.

1. Dar vaikystėje (būsimajame sportininke, būsimajam sportininkui, būsimojo sportininko) susiformavo tvirtas charakteris. 2. Asmuo, įtariamas (sunkiame nusikaltime, sunkiu nusikaltimu, padaręs sunkų nusikaltimą), sulaikytas. 3. Daug mokinių klysta (tarime ir rašyboje, tardami ir rašydami, tariant ir rašant). 4. Jis taip ir neprisipažino (meilėje, mylįs, kad myli). 5. (Sunkesniuose atvejuose, sunkesniais atvejais, kai atvejai sunkesni) tikrinuosi žinynuose. 6. (Raižytose valtyse, raižytomis valtimis) jie skrodė jūra.

Vietininkas

Vns.		*Dgs.*
būdv., įv., sk., dal.	daiktav.	
-(i)ame	-as – e -is – yje -ys – yje -us – uje -(i)a,i– (i)oje -ė – ėje	-(ai) – (i)uose -ūs - (i)uose (-i) - uose -(i)os – ose -ės – ėse -ys – yse (III,V linksn.)

Įsidėmėti:
aš-manyje,tu-tavyje,mes-mumyse,jūs-jumyse,patys-pačiuose,stovintys-stovinčiuose
Įvardžiuotinės formos

Vns.	*Vt.*

Vard.	*Vt..*	*Vard.*	*Gal.*
-(i)asis -usis -ysis	-(i)ajame	-ieji	-(i)uosiuose
-(i)oji	-(i)ojoje	-(i)osios	-(i)osiose

Vartojimas

Vartojimas	*Pastabos*
1**. Vietai** reikšti: parašyta knygoje gyvena pamiškėje yra kitoje pusėje	
2**. Laikui** reikšti: praeityje, ateityje, vaikystėje, jaunystėje, senatvėje, senovėje, amžiuje	

Šauksmininkas

Tėvas- *mama-*
Jonas- *Eglė-*
mokytojas- *šalis-*
brolis- *sesuo-*
Stasys-
Andrius-

Galima pakartoti visą laiko raišką

Naud.	*Gal.*	*Įn.*	*Viet.*
Kuriam laikui?	Kada?(vns) Kiek laiko?	Kada? (dgs)	Kada? (tik keli atvejai)
Išėjo nakčiai	Šią naktį lijo	Naktimis palyja	Vidurnaktyje
Išvyko visam laikui	Visą laiką tylėjo	Tais laikais gyveno sunkai	_____
Paruošk darbą šiai dienai	Šią dieną rezultatų nėra	Dienomis taip kepina	_____

Pratimas

1. Suskliaustuosius vardažodžius parašykite vietininko linksniu.

Tu nusinešei viją ir saulę savo (širdis)_____ .Tylu buvo ir (miestas) _____, ir (apylinkės) _____. Mėnuo ir žvaigždes pasislėpė (niūrus dangus) _____ _____. Audra (dauba) _____, po tiltu ir kalno (pušis) _____ kaip vilkas staugia. Netrukus susitiksime (kita vieta) _____ _____. Ugnys jau degė (2 bokštai)____ _____. Atnešti (dantys) _____ įsikandęs! (Ankstyvieji) _____ rašytojo (kūriniai) _____ ryškus jaunatviškas veržlumas. Mėgstu jūros (bangos) _____ pasipliuškenti Svečiai atsidūrė (didelis kambarys) _____ _____. Baisios sniego pūgos šėlsta (šita begalinė dykuma) _____ _____ _____. (Drumstas vanduo) _____ _____ žuvys gaudomos. (Plikos klevų viršūnės) _____ _____ _____ ūžavo pavasarinis vejas. Flamingai gyvena(seklios jūrų įlankos) _____ _____ _____, (dideli sūrūs ežerai) _____ _____ ___ _____, upių (žiotys) _____. Namelis stovėjo prie miško, (nuošali vietelė) _____ _____. Daug mokinių - nebesutelpame (8 klasės) _____ _____. Vienintelis vaikas (šeima) _____ - demografinė nelaimė. Buvo matyti neaukštas šlaitas, paskendęs (tiršta lapija) _____ _____. O jau gėrybių (miškai) _____! Druskininkuose, (žaliasis kurortas) _____ _____ prie Nemuno, gyveno ir kūrė M. K. Čiurlionis. A.Baranauskas (klėtelė) _____, (tas neišvaizdus pastatėlis) _____ _____ _____, sukūrė “Anykščių šilelį" - himną Lietuvos gamtai. Viena iš dviejų: arba mes išnykstame kaip kadaise prūsai, arba Lietuvos vardas dar ilgai skambės (platusis pasaulis) _____ _____.

Skaitvardžiai (pagal reikšmę)

Kiekiniai	*Kelintiniai*
1. Linksniuojami kaip būdvardžiai ar daiktavardžiai (penki – balti, šimtas – tėvas)	1. Linksniuojami kaip būdvardžiai (antra – gera)
2. Jei tai sudėtinis (samplaikinis), linksniuojame visus skaitvardžius (neturiu šimto penkių litų)	2. Jei tai sudėtinis (samplaikinis) linksniuojame tik paskutinį žodį (gyvenu šimtas penktame bute)

Skaitvardžiai (pagal sandarą)

Paprastieji	*Dauginiai*	*Kuopiniai*	*Trupmeniniai*
	Kas?	**Ko?**	**Ko?**
1 –9 (kas?)	Vieneri, -ios	Dvejetas	Viena antroji
10 – 20,30 …(ko?)	Dveji, -os	Trejetas	Dvi trečiosios
100 (ko?)	Treji, -ios	Ketvertas	Pusantro
1000 (ko?) ir t.t.	Ketveri, -ios	Penketas	Pustrečio

	Penkeri, -ios Šešeri, -ios Septyneri, -ios Aštuoneri, -ios Devyneri, -ios	Šešetas Septynetas Aštuonetas Devynetas	Trečdalis penktadalis

Skaitvardžių linksniavimas

du, dvi trys	V. du, dvi; trys K. dviejų; trijų N. dviems; trims; G.du, dvi; tris Įn. dviem; trimis Vt. dviejuose, -ose; trijuose, -ose
vienas, -a (1) vieni, -os (1) keturi, -ios (4-9) devyni, - ios (4-9)	kaip baltas, -a balti, -os **Tik G. – is (penkis, šešis)**
dešimt dešimtis 20,30 ir t.t	jei Vard. ar Gal. – dešimt jei kiti linksniai, dešimtis – kaip akis, **Tik Įn. – ia (dešimčia)**
dveji, dvejos penkeri, - penkerios	kaip balti, baltos žali, žalios **Gal. –(i)us**
dvejetas, trejetas šimtas, -ai, tūkstantis, -iai	kaip brolis, tėvas
viena antroji, trys ketvirtosios	antrasis dėmuo kaip įvardž. formos)
Vienuolika-devyniolika	**Gal**. nėra nosinės

Įsidėmėkite:

V. du, dvi; trys	dveji, dvejos; treji, trejos
K. dv**ie**jų; tr**i**jų	dv**e**jų; tr**e**jų
N. dviem; trims	dv**e**jiems; tr**e**jiems

Šios temos pabaigoje primenu kai kurių įvardžių dviskaitos formas ir kaip jos linksniuojamos (kaip skaitv. du, dvi):

V. mudu, mudvi;	judu, judvi;	juodu(jiedu), jiedvi
K. mudviejų;	judviejų; (jūsų)	jųdviejų (jų)
N. mudviem;	judviem;	judviem

V. abu, abi (kaip du,dvi;	abeji, abejos (kaip dveji, dvejos)
K. ab**ie**jų;	ab**e**jų
N. abiem;	ab**e**jiem
Pratimai	

1. Parašykite vietoj skaitmenų tinkamus skaitvardžius - paprastuosius kiekinius ir dauginius.

2 suolus	2 vartus
3 valtimis	3 durimis
9 kailiniuose	9 miestuose
5 žirklėms	5 katėms
2 vestuvių	2 parduotuvių
7 kavines	7 rungtynes

2. Parašykite reikiamus kiekinius skaitvardžius - paprastuosius ar dauginius.

Praėjo 9_____ metai, bet žinios vis nebuvo.
Per 2_____ mėnesius gavau jau 3_____ laiškus.
Per 6_____ mėnesius pramokau lietuviškai.
Kai kam neužtenka ne 3_____ metų, kad pramoktų lietuviškai.
Per l_____ metus sužaidėm 25_____ rungtynės.
Man teko dalyvauti 2_____ vestuvėse.
Norėdami būti tikslūs, svėrėme 2_____ svarstyklėmis.

3. Kuopinius skaitvardžius pakeiskite kitais kiekiniais skaitvardžiais.

Tėvai augino ketvertą vaikų. Negeri žmonės pavydėjo, kad kaimynas laikė ketvertą arklių ir aštuonetą karvių. Rudenį padovanojo tėvas dukrai ketvertą žąsų. Prasigyvenęs jis didžiavosi savo dvejetu trakėnų. Mūsų kaime prieš karą dažna šeima turėdavo po septynetą vaikų. Bus jau dvejetas metų, kai jis mūsų kraštuose nesirodo. Iš tos pievos prie Nemuno tėvas parveždavo devynetą vežimų šieno. Kaip prailgo tas septynetas dienų! Septynetu kepalų duonos buvę pamaitinti keturi tūkstančiai žmonių.

4. Paprastuosius ir dauginius kiekinius skaitvardžius pakeiskite kuopiniais skaitvardžiais.

Nuėję septynis kilometrus, radome gražią poilsio aikštelę =
Jam rodėsi, kad dviejų vaikų per maža, o trijų - neišlaikysiąs =
Nejučia prabėgo treji metai =
Ūkininkas turėjo keturis arklius, devynias karves, šešias kiaules ir penkias avis =
Žąsis vaikščiojo po ganyklą su septyniais žąsiukais =
Rusijoje mėgsta į rogės kinkyti tris arklius =

5. Prie daiktavardžio parašykite atitinkamu linksniu skliaustuose esantį skaičių kelintiniu skaitvardžiu.

Jam jau ėjo (9)_____ metukai Ji atsivertė (113) _____ puslapį. Kadaise jis tarnavo (9) _____ pulke. Į šį spektaklį (3) _____ kartą neisiu. Vilniuje jis jau (2) _____ sykį, Ekspedicija jau (12) _____ mėnuo yra Antarktidoje. (26) _____ eilutėje korektorė pažymėjo klaidą. Kai pradėjau (7) _____ metus, ėmiau

lankyti mokyklą. Iš pradžių lankiau (19) _____ vidurinę mokyklą, o vėliau perėjau į (45) _____. Į Kauną važiuosime (1) _____ autobusu. Kaune busime (7) _____ valandą. Į Vilnių grįšime (23) _____ valandą. Būna nelaimingų komandų: jos visada (2) _____ ir niekaip negali laimėti (1) _____ vietos. (4) _____metais mano tėvas pasistatė kluoną.

6. Kur reikia, parašykite tinkamą kiekinį ar kelintinį skaitvardį.

Mano tėvelis laikė (3) _____ arklius, iš kurių man mieliausias buvo (3) _____ - Bėrukas. Kiek laiko gyvenote Arabijoje? - Arabijoje mes gyvenome net (4) _____ metus; patys sunkiausi buvo (1) _____ ir (4) _____ metai. (1) _____ mitais nebuvome pripratę prie vietos sąlygų, 6 (4) _____ labai ilgėjomės savo krašto. Klek metų studijavote universitete? - Universitete studijavau (5) _____ metus; (5) _____ mitais rašiau diplominį darbą.

6. Įrašykite tinkamus linksnius

1. Iš procentų (2 namai)_____ _____ pasistatė. 2. Liko (3) _____ kelio. 3. Vieškelyje pasirodė (1) _____ sunkvežimiai. 4. (8) _____ kiaušiniai už (tokios 5 silkės) _____ _____ _____? 5. Jis čia lankėsi prieš (7) _____ metų. 6. Turiu batus aš (2) _____. 7. Taip jiems besikalbant, prisigretino dar (2) _____ vyrų. 8. Ištikimai pratarnavo pas jį (7 metai) _____ _____. 9. Kur pavojinga ir baisu – jie ten (1) _____. 10. Kaziukas šeimoje buvo (3) _____. 11. Vaikų buvo koks (5) _____.